

kom wandelen in Landerd!

smaakvol genieten in
de maashorst!

18 themawandelroutes

Landerd

De gemeente Landerd bestaat uit de dorpen Reek, Schaijk en Zeeland. Landerd is een groene gemeente met een landelijk karakter en de welbekende Brabantse uitstraling en gemoedelijkheid.

Met ruim 150 kilometer aan wandelpaden leidt het wandelrouten netwerk u door de gezellige levendige kernen en het fraaie buitengebied. Al het mooie dat Landerd te bieden heeft, komt u tegen tijdens uw wandeling. Struinen door de Trentse Bossen en de Schaijke Heide of door eeuwenoude gehuchten als 't Oventje of Zevenhuis. Genieten van een gezellig terrasje, de winkels en molens in een van de kernen of juist van de stilte en uitgestrektheid van De Maashorst; Brabants grootste aaneengesloten natuurgebied. Maar ook de uiterwaarden van de Maas bij Keent, de 'Mineursberg' in Reek, nog uit de tijd van Napoleon, en het 'Duits Lijntje', de voormalige internationale spoorlijn met een roemrijke historie, zijn het ontdekken waard. Denkt u eens aan een ezelwandeling, wandelen over boerenland, een GPS-route of beleef de bevrijdingsgeschiedenis op het airborne market garden pad. Bezoek ook ons succesvolle Docus de Das Avonturenpad, met uw (klein) kinderen, waar ze kunnen rennen, springen, klauteren.

Alle reden dus om naar Landerd te komen, wat langer te blijven of nog eens terug te komen!

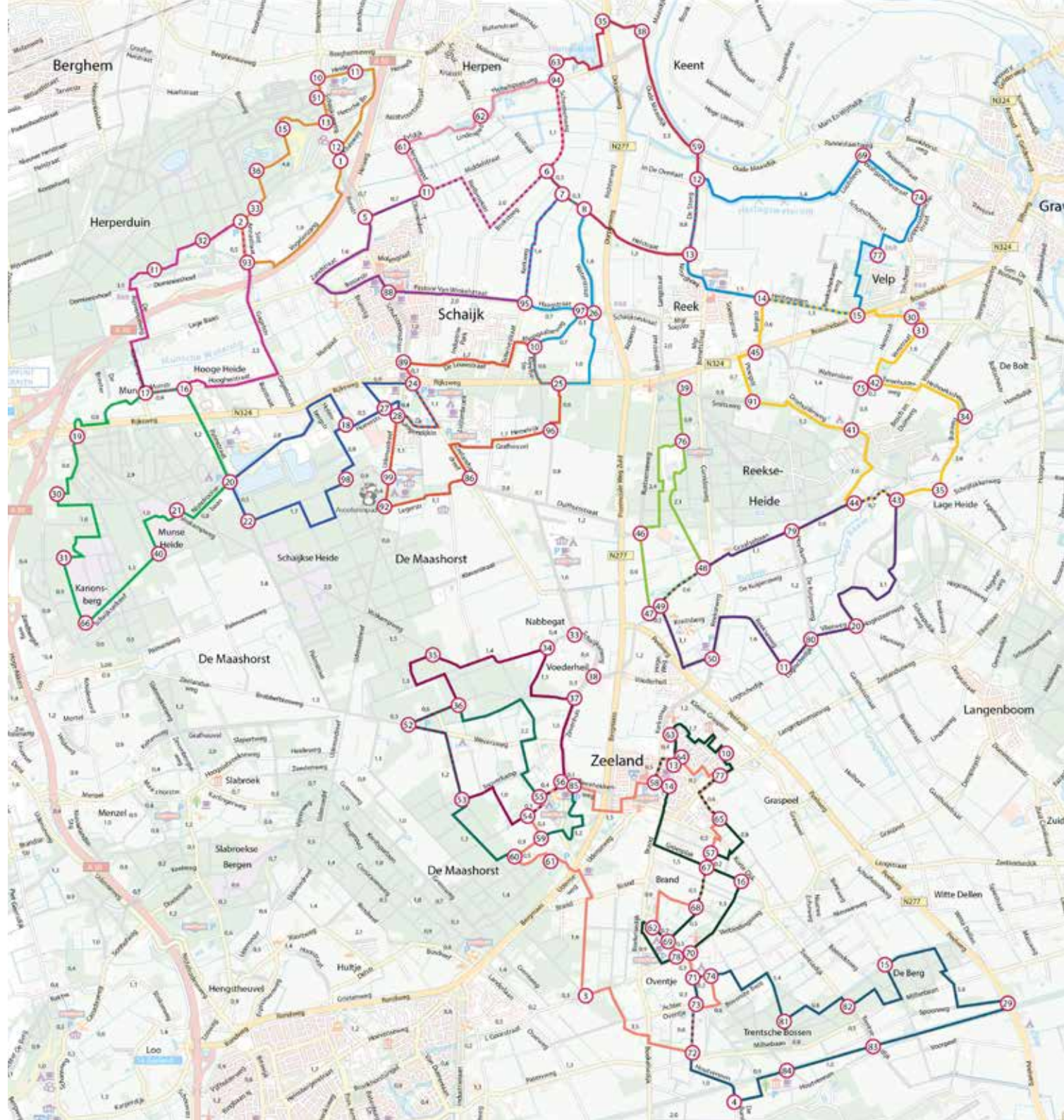
Routes

Wandelen in de gemeente Landerd

Voor wandelaars die graag een vaste route lopen, zijn achttien wandelingen beschreven. Wilt u deze wandelingen lopen, volg dan onderstaande knooppunten. Meer wandel tips zie op www.vvvlander.nl.

pag. route

- 4 — **Wandelroute 1 Schaijk – Herperduin** (6,5 km)
knooppunt 2 - 33 - 36 - 15 - 13 - 51 - 10 - 11 - 12 - 1 - 93 - 2
- 7 — **Wandelroute 2 Breeter** (6,5 km)
knooppunt 2 - 32 - 31 - 17 - 16 - 93 - 2
- 9 — **Wandelroute 3 Mun – Munse Heide** (9,5 km)
knooppunt 20 - 16 - 93 - 16 - 17 - 19 - 30 - 31 - 66 - 40 - 21 - 20
- 13 — **Wandelroute 4 Kuilen** (8,5 km)
knooppunt 24 - 28 - 27 - 18 - 98 - 22 - 20 - 18 - 27 - 24
- 16 — **Wandelroute 5 Ontginning** (9 km)
knooppunt 24 - 28 - 99 - 92 - 86 - 96 - 25 - 10 - 89 - 24
- 20 — **Wandelroute 6 Gaal – Gaalse heide** (6 km)
knooppunt 26 - 8 - 7 - 95 - 97 - 10 - 25 - 26
- 22 — **Wandelroute 7 Kern – Buitengebied** (8 km)
knooppunt 88 - 95 - 7 - 6 - 11 - 5 - 88
- 25 — **Wandelroute 8 Erfdijk – Rietbroek** (7 km)
knooppunt 5 - 11 - 61 - 62 - 94 - 6 - 11 - 5
- 28 — **Wandelroute 9 Hamelspoel** (7,5 km)
knooppunt 35 - 63 - 94 - 6 - 7 - 8 - 13 - 12 - 59 - 38 - 35
- 30 — **Wandelroute 10 Hertogswetering** (8,5 km)
knooppunt 13 - 12 - 69 - 74 - 77 - 15 - 14 - 13
- 34 — **Wandelroute 11 Driehuis** (9,5 km)
knooppunt 14 - 45 - 91 - 41 - 44 - 43 - 35 - 34 - 42 - 31 - 30 - 15 - 14
- 36 — **Wandelroute 12 Reekse bossen** (6 km)
knooppunt 39 - 76 - 46 - 47 - 49 - 48 - 76 - 39
- 41 — **Wandelroute 13 Raamdalpad** (9 km)
knooppunt 50 - 49 - 47 - 48 - 79 - 44 - 43 - 20 - 80 - 11 - 50
- 45 — **Wandelroute 14 Nabbegatsepap** (8,5 km)
knooppunt 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 37 - 34 - 35 - 36 - 52
- 48 — **Wandelroute 15 Boomfeestpad** (7 km)
knooppunt 56 - 55 - 36 - 52 - 53 - 60 - 59 - 85 - 56
- 51 — **Wandelroute 16 Akkerpad** (13 km)
knooppunt 58 - 85 - 56 - 55 - 54 - 59 - 60 - 61 - 3 - 72 - 73 - 74 - 71 - 70 - 78 - 69 - 62 - 68 - 67 - 57 - 65 - 77 - 64 - 13 - 14 - 58
- 55 — **Wandelroute 17 Trentsche Bosschenpad** (11 km)
knooppunt 71 - 74 - 81 - 82 - 15 - 29 - 83 - 84 - 4 - 72 - 73 - 71
- 59 — **Wandelroute 18 Veldpad** (9,5 km)
knooppunt 58 - 13 - 64 - 63 - 10 - 77 - 65 - 57 - 67 - 16 - 70 - 78 - 62 - 69 - 68 - 67 - 14 - 58

Deze wandelroutes zijn onderdeel van het wandelnetwerk dat in de gemeente Landerd ontwikkeld is. In totaal is er 150 km aan wandelnetwerk gerealiseerd. De routes voeren langs mooie landschappelijke-, natuurlijke-, cultuurhistorische- en agrarische bezienswaardigheden.

De routes zijn in veel gevallen helaas niet geschikt voor invaliden- en wandelwagens omdat het veelal zandpaden betreft.

*In de tekst vindt u vermeldingen van knooppuntnummers: **K.P.N.** Deze knooppunten komt u onderweg tegen, en worden op de bewegwijzeringsbordjes aangegeven.*

Wij wensen u fijne wandelingen toe.

1

Bosroute Schaijk - Herperduin 6,5 km

K.P.N. 2 - 33 - 36 - 15 - 13 - 51 - 10 - 11 - 12 - 1 - 93 - 2

Kenmerken: mooi bosgebied, naald- en loofbomen, vennen, stuifduinen en een begrazingsgebied, rijke flora en fauna, scala aan zangvogels

Start: parkeerplaats St. Annastraat Schaijk (**K.P.N. 2**)

Deze naam is ontstaan door de vele bedevaartgangers naar St. Anna op Koolwijk, een gehucht dat hier niet ver vandaan ligt en deel uitmaakt van de gemeente Oss.

1. Vanaf parkeerplaats RA zandpad volgen.
2. U passeert **K.P.N. 33**, zandpad volgen naar **K.P.N. 36**.
3. Door het klaphekje. Vervolgens recht naar **K.P.N. 15**.

Hier kunt u Schotse hooglanders en exmoor pony's tegenkomen. De wespendif is hier terug gekeerd om te broeden en te jagen evenals de nachtzwaluw, havik, buizerds en ransuil.

4. Volg de bewegwijzering naar **K.P.N. 15**.

Dit is een bosgebied van vierhonderd hectare met veel naald- en loofbomen, pijpenstrootjes, struiken en dopheide. Dit ven heet het Klompven en is de laatste vijftig jaar door het schoonmaken en baggeren van het ven uitgebreid tot acht à tien keer zijn oorspronkelijke omvang. Het is tegenwoordig ook een drinkplaats voor runderen en paarden. Hier staan banken om te rusten en heeft u een mooi uitzicht over het ven.

Bij de zandverstuiving staan enkele naaldbomen waarachter vroeger tot 1950 Maupertuus, het gebouw van de verkennerij heeft gestaan. Op de zandverstuiving zijn bodemvondsten opgegraven waaronder urnen en een speerpunt.

5. U passeert **K.P.N.15**.
6. Na de stuifduin RA bospad op. Naar **K.P.N.13**.

Hier kun je het goudhaantje aantreffen, één van de kleinste zangvogels van ons land. Aan de linkerkant loopt u langs de stuifduin. Op het einde van de stuifduin stond de brandtoren die in de zomer bemand werd door de brandwacht. Aan de rechterkant ziet u de huisjes van vakantiepark Herperduin, sinds 1955 actief en de naamdrager van dit gebied. Vroeger noemde men dit gebied de Jan Willemenberg.

7. Einde zandweg LA fietspad op (Schaijkseweg). Op **K.P.N. 51** volg **K.P.N. 10**.
8. Bij de eerste kruising recht door. U komt langs de natuurpoort van de maashorst- herperduin met INFO.

Aan de linkerkant staat op nummer acht de oude boswachterswoning van de voormalige gemeente Herpen die in 1941 bij de gemeente Ravenstein werd gevoegd. Thans zijn zowel Herpen als Ravenstein bij Oss gevoegd.

Bij huisnummer 3 ziet u leilinden aan zowel de voor- als zijgevel geplant. Vroeger werden vaak leilinden geplant om koelte in het woongedeelte te creëren. Ook gebeurde dit vanwege het hoge nectar gehalte dat de bloesem van de linde bevat. Heel veel mensen hadden bijenvolken voor de honing en de bijenwas. Van de bijenwas maakte men kaarsen en boenwas. Ook het hout van de linde werd gebruikt voor houtsnijwerk.

9. Eerste weg RA (Heide). Op **K.P.N. 10**, ga naar **K.P.N. 11**.

Aan deze weg stonden veel landarbeiderswoningen waarvan er nog enkele te zien zijn. Dit gebied werd vroeger de kleine heide genoemd. Let u op huisnummer 5; de voordeur aan de noordzijde. Vaak werd zo gebouwd om het vee aan de warmere zuidzijde de winter te laten doorbrengen.

Links achter de brug is 't opleidingscentrum van stichting HULPHOND.

10. Weg volgen, in de bocht rechts aanhouden. **K.P.N. 11**.
Volg vervolgens **K.P.N. 12**.

Heide gaat over in Heesche Baan, deze weg werd vroeger gebruikt als handelsweg naar Nijmegen.

11. Na huisnummer 4 bij de zandweg LA volg **K.P.N. 12**.

U loopt langs een oorlogsliepgraaf die in 2010 in ere is hersteld. Beleef het! Ongeveer 50 meter.

12. Einde zandweg LA (Schaijkseweg). **K.P.N.12** volg **K.P.N. 1**.

*Hier komt u op het vroegere gehucht Altvort. Daar stonden zeven boerderijen, tegenwoordig heet het Aalsvoort (**K.P.N. 1**).*

13. L.A. fietspad volgen en eerste straat RA (Oude Schaijkseweg).
U passeerde **K.P.N. 1**, volg **K.P.N. 93**.

De huisnummers 18 en 20 zijn langgevelboerderijen met een wolfsdak. Men spreekt van een wolfsdak als zowel aan de voorkant als de achterkant een klein schildje te zien is. Omdat de voordeur zich aan de lange zijgevelkant bevindt spreekt men van een langgevelboerderij. Bevindt de deur zich aan de korte gevel dan spreekt men van een kortgevelboerderij.

De Oude Schaijkseweg gaat over in Vogelenzang. Aan de linkerkant in de bocht ziet u nog een klein gedeelte van de historische Erfdijkse wetting. Vervolgens komt u door het Goor dat vroeger een goed weidegebied was. Aan de rechterkant ziet u een landweg met twee rijen knotwilgen. Vooral de oudere knotwilgen zijn een bron van leven; denk maar aan nestgelegenheid voor vogels, schuilgelegenheid voor veel kleinere diersoorten, zoals muizen, ratten en wezels, de schimmels die er welig tieren, maar ook insecten die er veelvuldig in voorkomen.

14. Einde weg RA. Naar **K.P.N. 93**. Vogelenzang gaat over in de Willibrordusweg.

Dit gebied werd vroeger de Hongersteeg genoemd. Hier staan nog enkele oude boerderijtjes

15. Eerste kruising RA (St. Annastraat). **K.P.N. 93**.

16. Deze volgt u tot aan de parkeerplaats **K.P.N. 2**.

2

Breeter route 6,5 km

K.P.N. 2 - 32 - 31 - 17 - 16 - 93 - 2

Kenmerk: natuur- en cultuurhistorische wandeling door één van de oudst bewoonde gebieden van Schaijk, het Mun genaamd, ruim 760 jaar oud.

1. Start wandeling op de parkeerplaats aan de St. Annastraat (**K.P.N. 2**) in Schaijk. L A volg **K.P.N. 32**.

Deze straatnaam is ontstaan door de vele bedevaartgangers naar St. Anna op Koolwijk, een gehucht dat hier niet ver vandaan ligt en deel uitmaakt van de gemeente Oss. St. Anna werd vaak bezocht en vereerd om kinderen te krijgen als dit moeilijk ging.

2. Neem de zandweg door het bosgebied langs **K.P.N. 32** naar **K.P.N. 31**.

Hier lag de gemeentegrens tussen de dorpen Herpen en Schaijk. Het gebied aan uw rechterzijde heet Herperduin; het is ongeveer 400 hectare groot; in het gebied staan veel naaldbomen, vooral in de jaren na de 2de wereldoorlog aangeplant en bedoeld om te gebruiken als stuthout in de mijnbouw. Maar door het aardgas dat eind jaren 60 van de vorige eeuw ontdekt werd raakte de mijnbouw in het slop, zodat het hout overbodig werd. Er worden tegenwoordig weinig nieuwe dennenbossen in cultuur gebracht, bijna alleen nog inlandse loofbomen.

3. Voor de afrastering LA, daarna op onverharde kruising RA. U komt langs **K.P.N. 31**, volg daarna **K.P.N. 17**.

In dit gebied verblijven veel zangvogels zoals de koolmees, zwartkopmees, wielewaal maar ook grotere zoogdieren als reeën, vossen en dassen. Het is ook een begrazingsgebied waar Schotse hooglanders en exmoor pony's vrij lopen.

4. Bij het fietspad LA, vervolgens einde fietspad LA (Domineeshoef). Volg **K.P.N. 17**

Domineeshoef heeft zijn naam te danken aan een oude grens, uit de tijd toen dit in Staats Brabant (1750) lag. Het was toen een protestants gebied.

5. Eerste weg RA (Rijksvenseweg) over het viaduct, van de A50. Na het viaduct eerste weg RA (Lage Baan). Mooie pauze plaats!!!

Het doel van 't ecoduct dat onlangs over de A50 gemaakt is, is om 2 natuurgebieden Herperduin en de Maashorst met elkaar te verbinden en daardoor de leefgebieden van flora en fauna te vergroten. Jaren van voorbereiding gingen hier aan vooraf. In 2014 waren ze gereed, ook over de N293.

6. Ga LA de Koekampweg op. Volg **K.P.N. 17**.

Dit hele gebied aan u rechterhand wordt de Breeter genoemd. Dit is een soort beekdal, is tweehonderd jaar geleden al beschreven als een wateropervlakte van ruim negen hectare. Het gebied is in 1302 aangekocht door de Abt van de uithof op het Mun van de Graaf van Megen. Voor de kruising aan het einde van de straat treft u links en rechts van de weg nog een paar oude boerderijtjes aan.

7. Bij **K.P.N. 17** Koekampweg / Munstraat gaat u naar **K.P.N. 16**.

Na ongeveer vijftig meter ziet u aan de rechterzijde het monument Mun 750 jaar. Dit monument is onthuld in 2003. Even verderop aan de linkerzijde is een lager gelegen gebied waar in het voorjaar veel weidevogels verblijven, onder andere de Kieviet en de scholekster.

8. Bij kruising LA Eikenlaan (**K.N.P. 16**). In bocht rechts aanhouden. Volg **K.N.P. 93**.

De boerderij op nummer 18 is een langgevelboerderij met een wolfsdak. Men spreekt van een langgevelboerderij als de voordeur zich in de lange gevel bevindt en van een wolfsdak als er zowel aan de voor- als achterzijde een schildje bevindt. U wandelt nu door de Eikenlaan, die vroeger officieel de Hoogheische Zijweg werd genoemd. Hier getuigt het bochtige en kronkelende voorkomen van hoge ouderdom. Ongetwijfeld hebben hier aan de Hooghei en zeker in de buurt van de Eikenlaan, op deze hoge en stijl afhellende zandrug met daaraan het moerassige beekdal van de Munse wetering ooit de begraafplaatsen gelegen behorend bij de prehistorische nederzettingen van Mun. (Paalgraven monument naast de A50)

Hier werd het vroeger ook wel klein Mun genoemd. Er staan hier veel oude eiken en er zijn nog enkele oude boerderijen te zien. In dit gebied is vroeger turf gestoken door de bewoners.

9. Einde Eikenlaan LA (Hoogheistraat). Volg **K.P.N. 93**. Weg volgen tot aan de kruising.

Hoogheistraat duidt op hooggelegen land. De hooghei wordt al in een begrafenisregister uit 1661 genoemd. In de registers uit die tijd wordt de buurt vermeld als Hooghheij, Hoogheijsestraat, of Hooge heijt. Aan beide zijden van de weg is duidelijk te zien dat hier in het verleden veel zand en grind gewonnen is.

10. Op de kruising LA (Gagelstraat). Volg **K.P.N. 93**.

De straat heeft zijn naam te danken aan de gagelstuijk. Deze werd als smaak- en geurstof gebruikt voor de productie van bier. Ook werd gagel vaak gebruikt om vlooiën te verjagen uit honden- en kattenmanden. Maar ook in beddengoed werd vaak gagel gestrooid om ongedierte te verjagen. Na ongeveer honderd meter passeert u de Munse wetering, die vroeger het overtollige water afvoerde via het centrum van Schaijk naar de Hertogswetering.

11. Kruising oversteken en weg vervolgen over het viaduct.

Net voor de kruising ziet u rechts huisnr. 3. Deze stijl van bouwen noemt men Franse kap, bij deze manier van bouwen creëert men boven veel meer ruimte dan bij een normale spitse kap.

De Klapperstraat heeft zijn naam te danken aan een droog en zanderig gebied, en werd vroeger Klepperhei genoemd.

12. Na viaduct komt u bij **K.P.N. 93**. Kruising oversteken en St. Anna straat volgen tot parkeerplaats (**K.P.N. 2**).

3

Mun - Munseheide 9,5 km

K.P.N. 20 - 16 - 93 - 16 - 17 - 19 - 30 - 31 - 66 - 40 - 21 - 20

Kenmerken: noordelijke punt van het natuurpark "De Maashorst", 4000 hectare groot en bestaat hoofdzakelijk uit naaldbossen, heidevelden, schrale grasgronden, stuifduinen en een begrazingsgebied waarin Schotse hooglanders, paarden, schapen en geiten grazen.

Start: parkeerplaats bij het informatiebord aan de Palmstraat in Schaijk (**K.P.N. 20**, voorbij recreatieoord De Maashorst).

'De Maashorst' ontleent zijn naam aan het feit dat hier heel lang geleden de maas gestroomd heeft. Als u gedurende de wandeling goed oplet zult u overal op de akkers en bospaden grind zien liggen; deze is afkomstig uit Frankrijk en de Ardennen. De Maas ontspringt in de omgeving La Meuse (vertaald de Maas) en stroomt via de Ardennen naar Nederland. De breuk die hier miljoenen jaren geleden heeft plaats gevonden heeft een horst (hoog gedeelte) achtergelaten. Hier ligt thans 'De Maashorst' op.

1. U wandelt over de Palmstraat. Volg **K.P.N. 16**.

Links en rechts van u ziet u veel dennen staan, deze soort wordt de zwarte den genoemd omdat de gehele stam een donkergrijze tot zwarte kleur uitstraalt. Het water wat u aan uw rechterzijde ziet zijn de kuilen van Hofmans, deze zijn ontstaan vanaf de jaren 50 vorige eeuw tot heden. Er wordt hier nog altijd zand en grind gewonnen voor diverse doeleinden.

2. Einde Palmstraat, Rijksweg oversteken. Let op, gevaarlijke oversteek!

De Rijksweg, werd al gebruikt rond 1811 door de legers van Napoleon. Hij wou deze weg verhard, maar kreeg hiervoor geen toestemming van

Koning Willem I. Koning Willem I liet het deel vanaf Heesch tot aan de Reekse molen pas in 1835-1836 verhard. De bestrating geschiedde met keien (kinderkoppen). De mensen van die tijd noemden de nieuwe weg "De Steenweg". We spreken nog van de Bossche baan of de Baan. Ook de inlandse zomereiken langs deze weg zijn prachtige oude exemplaren.

3. Op **K.P.N. 16** RA Hoogheistraat in. Volg **K.P.N. 93**.

Aan het einde van de Palmstraat staan nog 3 mooie oude leilinden. Waarschijnlijk heeft hier vroeger een boerderij gestaan, maar door omstandigheden niet opnieuw opgebouwd (brand, storm). Hoogheistraat duidt op hooggelegen land. De Hooghei wordt al in een begrafenisregister uit 1661 genoemd. De Hooghei is ongetwijfeld al een vroege uitbreiding van het oude Mun geweest. In de registers uit die tijd wordt de buurt vermeld als Hooghheij, Hoogheijsestraat, of Hooge heijt. De boerderij op nummer 16 is een langgevelboerderij met een wolfsdak. Men spreekt van een langgevelboerderij als de voorgevel zich in de lange gevel bevindt en van een wolfsdak als er zowel aan de voor- als achterzijde een schild bevindt.

4. Eerste straat LA (Eikenlaan).

U wandelt nu door de Eikenlaan, die vroeger officieel de Hoogheische Zijweg werd genoemd. Hier getuigt het bochtige en kronkelende voorkomen van hoge ouderdom. Ongetwijfeld hebben hier aan de Hooghei, -zeker in de buurt van de Eikenlaan op deze hoge en stijl afhellende zandrug met daaraan het moerassige beekdal van de Munse wetering ooit de begraafplaatsen gelegen behorend bij de prehistorische nederzettingen van Mun. (monument Paalgraven naast de A 50)

5. Einde straat RA (Munstraat). U bent weer bij **K.P.N. 16**. Ga naar **K.P.N. 17**.

U bevindt zich hier in het gebied het Mun, vermoedelijk in de periode na Christus continu bewoond geweest. Tevens zijn er veel aanwijzingen gevonden over het bestaan van nederzettingen uit de Romeinse tijd (tweede en derde eeuw na Christus), zowel ten noorden van de oude Rijksweg als ten zuiden hiervan op de zogeheten Munseheide. Aan de rechterkant van het Munpad ziet u de mooie silhouetten van inlandse eiken. De bossen op de achtergrond zijn een onderdeel van het natuurgebied "Herperduin". Aan uw linkerzijde ongeveer 50 meter voor de volgende kruising, staat het monument Mun 750 jaar, onthuld in 2003.

6. Op **K.P.N. 17** volgt u **K.P.N. 19**.

De boerderij op Munstraat 12 (Munsehoeve) is samen met nog enkele andere boerderijen van de "Munsehoeve" de oudste kern van buurtschap het Mun. Deze hoeve is al in 1302 vermeld als uithof (versterkte hoeve) van de abdij Van Berne. De boerderij in huidige gedaante stamt uit ± 1870.

7. Aan het einde van de Munstraat komt u uit op de parallelweg van de Rijksweg. Ga RA de parallelweg op en volg deze onder het ecoduct door, vervolgens loopt u met een krul over het ecoduct naar boven. Volg **K.P.N. 19**.

Boven op het ecoduct heeft u zicht op het Archeologisch monument Paalgraven. Achter het hek ligt een bijzonder prehistorisch grafveld. De route loopt via een wandelbrug die ontworpen is in het kader van Kunst aan de A50. Aan de rand van het grafveld staat een uitkijktoren die u onder meer een blik biedt op het nabijgelegen vorstengrafmonument. Tussen 2004 en 2007 is een tiental grafheuvels archeologisch onderzocht waarbij een tweede vorstengraf uit de ijzertijd is aangetroffen, vol met bijzondere vondsten. Met een doorsnede van 37 meter is dit de tweede grootste grafheuvel van Nederland. Op basis van de resultaten van het onderzoek zijn de grafheuvels en het omringende landschap gereconstrueerd. Wandelaars kunnen door het prehistorische landschap lopen dat zijn oorspronkelijke aanzien heeft teruggekregen door het te laten begroeien met heide.

8. Vervolg uw weg naar **K.P.N.19**

Het doel van dit ecoduct en dat over de A50, is om 2 natuurgebieden Herperduin en Maashorst met elkaar te verbinden en daardoor de leefgebieden van flora en fauna te vergroten.

9. Eerste weg LA (Slabroekseweg, u passeert **K.P.N. 19**).

Het gebiedje waar u zich nu bevindt heet de "28 Bunders". Dit was vroeger een buitengebied van de familie Boogaarden van kasteel Heeswijk. Het woord 'bunder' is een oppervlaktemaat die gelijk staat aan 1 hectare. In flauwe bocht aan uw linkerzijde binnen de afstering bevonden zich de gebouwen welke behoorden tot het MOB (mobilisatie) complex Heesch. Deze complexen zijn gebouwd over heel Nederland in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw en deden dienst als opslag van legermateriaal, waaronder tanks, sheeps en munitie etc. om bij een eventuele oorlog als buffervoorraad te fungeren. Nu is er het kantoor van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten onder gebracht. Het overige terrein is teruggegeven aan de natuur.

10. Bij paddenstoel sb1 RA het fietspad op. Volg **K.P.N. 30**.

U kunt hier nog duidelijk de contouren zien van een oude landkarweg met links en rechts een bomenlaan. In het natuurgebied leven buiten de Schotse Hooglanders, paarden, schapen en geiten ook nog veel dassen, reeën, vossen en veel andere kleine diersoorten. Ook leven en broeden in de Maashorst veel vogels, onder andere torenvalk, boomvalk, ransuil, bosuil, steenuil, buizerd, maar ook heel veel kleine vogels zijn hier massaal aanwezig.

11. Bij paddenstoel sb2 het fietspad links blijven volgen. **K.P.N. 30**.

12. Eerste zandweg LA. Stiltegebied

De meeste dennenbossen die u hier ziet zijn cultuurbossen die zijn aangeplant in de jaren 50-60. Deze waren eigenlijk overwegend bestemd om te gebruiken als stuthout voor de mijnbouw. Maar door het aardgas dat eind jaren 60 van de vorige eeuw ontdekt werd raakte de mijnbouw in het slop, zodat het hout overbodig werd. Er worden tegenwoordig weinig nieuwe dennenbossen in cultuur gebracht, bijna alleen nog inlandse loofbomen.

- 13.** Einde pad RA. Waar het bos ophoudt en de heide begint, (afrastering) gaat u RA.
14. Later LA door omheining.

Op de grote stille heide dwaalt een herder eenzaam rond. Hier kunt u genieten van de prachtig uitgestrekte heidevelden met zijn mooie witte berken en de altijd groen blijvende dennenbomen. De heide die u hier ziet is de struikheide die op de hoger gelegen gronden voorkomt. Vroeger werd de hei afgeplagd voor de plaggenhutten (woonhuis) en gebruikten de boeren de heideplaggen in de potstallen. De plaggen werden vermengd met dierlijke mest om zodoende in de lente meer mest te hebben om nieuw ontgonnen akkertjes te kunnen bemesten. Ook werden er bijenvolken op de heide neergezet vanwege de nectar die een heerlijke smaak heeft (heidehoning).

- 15.** Blijf de paaltjes volgen tot verhard fietspad, hier gaat u LA **K.P.N. 31** volg **K.P.N. 66**. Verderop links een bijzondere pauzeplaats. M van Maashorst.
16. Fietspad volgen tot paddestoel N2 op **K.P.N. 66**, hier LA richting Schaijk.

Een groot deel van de heide aan uw linkerkant heet "kanonsberg". Deze naam stamt uit de tijd van Napoleon. Rond 1800 viel Napoleon Nederland binnen via Duitsland. De hoofdverkeersader, om zijn legers van munitie en verdere benodigdheden te voorzien, liep van Nijmegen via Heesch naar 's-Hertogenbosch. Dit gebied was in die tijd een groot heidegebied dat door zijn hoge ligging strategisch gezien belangrijk was voor het opstellen van de kanonnen. Van hieruit konden deze een groot deel van de regio bestrijken. De hoogte van 't Loo (gebied waar de kanonsberg in ligt) is 17+ N.A.P. Aan het einde van het heideveld ziet u aan de linkerkant bij paaltje 1171 een leuk naaldbos, hier staat de douglasspar. Vroeger werd hij veel gebruikt voor scheepsmasten. Strijkt u ook eens over de zachte naalden, die een heerlijke geur afscheiden. Als u kegels aantreft let u dan op de schubben. Hierop vindt u drie naar buiten wijzende tanden, die lijken op de drietand van Neptunes (god der wereldzeeën).

- 17.** LA het zandpad op **K.P.N. 40** volg **K.P.N. 21**.

Direct aan de linkerkant van het pad ziet u bosvorming. Her en der zijn kleine partijtjes bomen omgelegd om open plekken te creëren. Hierdoor hebben nieuwe planten gelegenheid te groeien wat weer insecten aantrekt. Zij trekken op hun beurt vogels en andere dieren aan, wat op den duur een betere flora en fauna tot stand brengt. Ook zijn dit mooie schuil- en nestgelegenheden voor vele diersoorten.

- 18.** Pad volgen, na ± 500 meter RA. Pad blijven volgen. (hobbels)

De heide waar u nu door wandelt heet "Munseheide". Dit duidt op het gebied Mun waar u al eerder op de wandeling over heen kwam. Let u ook

eens op de mooie oude vliegdennen die hier op de heide verspreid staan.

- 19.** Aan het einde van het heidepad RA (**K.P.N. 21**).
Pad volgen tot verhard fietspad, hier LA. richting **K.P.N. 20**.

U ziet een aangelegde drinkput uit de jaren '60. Hier kunt u zien hoe diep het grondwater zich bevindt in hoger gelegen gebieden. De verhogingen die u her en der ziet zijn stuifduinen, deze zijn ontstaan door overbeglaving van de heidevelden. Deze werden hierdoor zo schraal dat er zandverstuivingen ontstonden, met als gevolg ophogingen die op de langere termijn stuifduinen vormden.

4 Kuilenroute 8,5 km

K.P.N. 24 – 28 – 27 – 18 – 98 – 22 – 20 – 18 – 27 – 24

Kenmerken: noordelijke punt van het natuurpark "de Maashorst", ongeveer 4000 hectare groot, naaldbossen, heidevelden, schrale grasgronden, stuifduinen en begrazingsgebied waarin Schotse hooglanders, paarden, schapen en geiten grazen.

Start: restaurant Nieuw Schaijk aan de Rijksweg in Schaijk (**K.P.N. 24**).

- 1.** U gaat LA (Zeelandsdreef). Naar **K.P.N. 28**.

Dreef betekend brede landweg, dus hier is sprake van een brede landweg van Schaijk naar Zeeland en omgekeerd. De kuil die u in het begin aan uw rechterhand ziet is ontstaan door zandafgravingen t.b.v. zand- en grindwinningen. Links tegenover u ziet u het helistation van Zwanenberg ijzerhandel te Schaijk.

- 2.** De 1^e straat RA, de Dokter Langendijklaan in.

Dokter Langendijklaan is genoemd naar dokter Langendijk, huisarts in Schaijk van 1937 tot 1974. Aan het einde van deze laan ziet u enkele bijgebouwen van het verpleegtehuis de "Nieuwe Hoeven". Dit is een verpleegtehuis waar veel mensen worden verzorgd in hun laatste levensjaren.

- 3.** Aan het einde van de straat gaat u RA de Udensedreef in (**K.P.N. 28**) en volg **K.P.N. 27**.

De bomen die langs deze dreef staan zijn Amerikaanse eiken, deze zijn in de jaren '40 van de vorige eeuw gepland. Amerikaanse eiken zijn herkenbaar aan de gladde stam en de grote bladeren, die in de herfst vaak prachtige roodbruine kleuren vertonen.

4. 1^e straat LA (Hoevestraat, u passeert **K.P.N. 27** en volgt **K.P.N. 18**).

De boerderij links op nummer 3 stamt uit ±1910 en was in de Tweede Wereldoorlog een bekend onderduikadres voor piloten. Let hierbij op de mooie oude schuur en vooral in de zomer op de mooie erfbeplanting, waarbij de groene en rode beuken een mooie kleurschakering te zien geven. De boerderij is een kortgevelboerderij. Men spreekt hiervan als de voordeur zich in de korte gevel bevindt. Een eind verderop ziet u prachtige oude knotwilgen. Dit zijn geliefde plekjes voor veel vogelsoorten, zoals de steenuil, gekraagde roodstaart en koolmees etc. en veel andere diersoorten zoals muizen, ratten en wezels. Maar ook insecten voelen zich goed thuis in de oude knotwilgen, zoals duizend- en miljoenpoten, pissebedden, spinners, etc.

Voorbij nummer 5 ziet u een aanplanting van jonge platanen. Deze zijn herkenbaar aan de mooie ronde vruchten aan een lang steeltje en om het afschillen van de schors. Let u ook op de mooie silhouetten van de oude inlandse zomereiken die her en der in de akkers verspreid staan. Van deze soort staan ook nog enkele mooie exemplaren links, aan het einde van de Hoevestraat.

5. De Hoevestraat gaat aan het einde in de bocht over in de Postiljonstraat. Meteen achter de boerderij op nummer 8 gaat u LA de zandweg in (**K.P.N. 18**) en volg **K.P.N. 98**.

De boerderij op nummer 5 is ook een kortgevelboerderij. Links direct achter boerderij ziet u een typische mooie tweespalt van een lindeboom. Aan de rechterzijde vooraan ziet u een oude zwarte vlierbesstruik en een gedeelte van een oude meidoornhaag als erfafscheiding.

6. Op de splitsing gaat u LA, u volgt het pad tussen bos en akkers.

Het natuurgebied waar u zich bevindt heet 'Maashorst' en bestaat overwegend uit dennenbossen (was vooral bestemd voor de mijnbouw in Limburg, stuthout), heidevelden en schrale grasgronden (uit de ruilverkaveling). Er is een groot begrazingsgebied waar schotse hooglanden, geiten en schapen grazen. Ook komen hier veel reeën, dassen en vossen voor. Er bevindt zich een bezoekerscentrum 'Maashorst' op de grens van Uden en Nistelrode. Een bezoekje hieraan is aan te bevelen.

7. Op de splitsing wandelfietspad en brede zandweg gaat u LA, u passeert **K.P.N. 98**.
8. Bij splitsing twee brede zandwegen RA. Volg **K.P.N. 22**.

Na ongeveer 10 meter ziet u aan uw rechterkant de bosbessen staan, deze groeit onder bomen zowel als op open plekken, in heidevelden en bossen.

De blauwe vruchtjes van deze plant zijn overheerlijk. Van ongeveer midden augustus tot eind september zijn deze rijp en te gebruiken voor bosbessenjam en diverse soorten drank.

9. Op de kruising LA, verhard fietspad oversteken. Blijf goed de bordjes volgen.
10. Op volgende kruising RA.
11. Ook op volgende kruising RA, steek opnieuw verhard fietspad over.
12. De nu volgende kruising LA.
13. Zandweg gaat over in verhard fietspad, deze volgen tot **K.P.N. 22**.

Alle bossen die u hier aantreft zowel de jonge als de wat oudere aanplant is overwegend de grove den. Deze is gemakkelijk te herkennen aan de lichtbruine tot oranjeachtige kleur op de stam die u kunt zien vanaf halfweg stam tot boven.

14. U bent op **K.P.N. 22** aangekomen, u gaat hier RA, richting **K.P.N. 20**.

De wateroppervlakten zijn ontstaan door zand- en grindwinningen vanaf 1950 tot begin deze eeuw. In de volksmond worden deze afgravingen "de kuilen" genoemd.

15. Op kruising van 4 brede zandwegen (**K.P.N. 20**) gaat u RA. Volg **K.P.N. 18**.

Het water aan de linkerzijde is ook ontstaan door zand- en grindwinning. Dit is gebeurd door de firma Hofmans. Het is al tijden lang in gebruik als zwemwater.

16. De zandweg gaat over in een verharde weg, u blijft deze volgen.
17. U volgt het pad tot aan de verharde weg.

In de gebouwen die u aan uw rechterzijde ziet, bevindt zich het dierproefcentrum van de vroegere Organon uit Oss. U komt in de Tolstraat. Tolstraat herinnert aan tol heffen. Ook in Schaijk werd rond 1800 tol geheven van de passanten die van de Rijksweg gebruik maakten. Het tolhuis stond ongeveer aan het einde van de Tolstraat over de Rijksweg.

18. Aan het einde van de Tolstraat gaat u RA, de Parallelweg op.
19. U gaat de 2^e straat RA (Postiljonstraat.) Naar **K.P.N. 18**.

De Postiljonstraat herinnert aan de tijd van de postiljon die in deze buurt z'n stopplaats had, om te laden en te lossen en om paarden te wisselen. Voorbij huisnummer 2 ziet u nog een mooi oud akkertje omzoomd met een zeldzame beukenhaag. Bij nummer 1 staan enkele leilinden, deze werden vroeger vaak aan de voorgevel geplant om koelte in het voorhuis te behouden. Maar ook vanwege de enorme nectar die in de bloesem zit. Vroeger hielden heel veel mensen bijen voor de honing, maar ook de bijenwas werd gebruikt om kaarsen te maken en voor meubelboenwas. Tussen huisnummers 4 en 6 ziet u aan uw rechterzijde een erfbeplanting met *Rubinia pseudo acacia*. Deze boomsoort heeft een prachtige bloem die rijk is aan nectar en een heerlijke geur afscheidt. Let op de grote stevige doornen die zich op deze boom bevinden. De voortplanting geschiedt zowel door zaden als uitlopers op de wortel.

- 20.** Aan het einde van de Postiljonstraat, **K.P.N. 18** gaat u LA (Hoevestraat). Volg **K.P.N. 27**.
- 21.** Op **K.P.N. 27** gaat u de 1^e straat LA, de Rogstraat in. Volg **K.P.N. 24**.

De Rogstraat is vernoemd naar het veldgewas rogge. Het stro hiervan werd vaak gebruikt voor de zijwanden van een stroberg (opslagplaats van landbouwgewassen en landbouwwerktuigen) en voor het afdekken van aardappelen en bietenkuilen. Het roggestro had namelijk een bijzonder lange lengte en was dan ook uitermate geschikt hiervoor. Het graan werd gebruikt om roggebrood te bakken en voor varkensmeel om de varkens vet te mesten.

- 22.** Aan het einde van de Rogstraat gaat u RA.

De Rijksweg waar u nu loopt werd reeds gebruikt rond 1811 door de legers van Napoleon. Hij wou deze weg verharder, maar kreeg hiervoor geen toestemming van Koning Willem I. Koning Willem I liet het deel vanaf Heesch tot aan de Reekse molen pas in 1835-1836 verharder. De bestrating geschiedde met keien (kinderkoppen). De mensen van die tijd noemden de nieuwe weg "De Steenweg". We spreken nog van de Bossche baan of de Baan. De officiële naam is thans Rijksweg. Ook de inlandse zomereiken langs deze weg zijn prachtige oude exemplaren.

5

Ontginningsroute 9 km

K.P.N. 24 – 28 – 99 – 92 – 86 – 96 – 25 – 10 – 89 – 24

Kenmerk: gebied "De Ontginning", jaren 1910 ging men over tot ontginning van dit gebied, 1512 hectaren woeste grond en 11 boerderijen

Start: restaurant Nieuw Schaijk aan de Rijksweg in Schaijk (**K.P.N. 24**).

- 1.** U gaat de Zeelandsedreef op naar **K.P.N. 28**.

Dreef betekent brede landweg, dus hier is sprake van een brede landweg van Schaijk naar Zeeland of omgekeerd. De kuil die u in het begin aan uw rechterhand ziet is ontstaan door zandafgravingen t.b.v. zand-en grindwinningen. Links tegenover u ziet u het helistation van Zwanenberg ijzerhandel te Schaijk.

- 2.** 1^e straat RA, (Dokter Langendijklaan). Volg **K.P.N. 28**.

Dokter Langendijklaan is genoemd naar dokter Langendijk, deze is huisarts geweest te Schaijk van 1937 tot 1974 en was erg met de Schaijkse gemeenschap begaan.

- 3.** Einde van de straat op **K.P.N. 28** gaat u LA (Udensedreef) richting **K.P.N. 99**.

De bomen op deze dreef zijn Amerikaanse eiken, welke zijn aangeplant in de jaren veertig. Aangekomen aan de bosrand ziet u aan de rechterkant op nummer 10 de oude boswachterwoning (thans als zodanig niet meer in gebruik).

- 4.** Bij camping De Holenberg **K.P.N. 99** gaat u RD naar **K.P.N. 92**

*Bij **K.P.N. 92** vindt u Avonturenpad Docus de Das. Het is de moeite waard om dit te bezoeken. Ook treft u hier een uit 2013 aangelegd fietspad aan. Dit pad gaat al kronkelend door het landschap en is beslist de moeite waard om te fietsen.*

- 5.** Op **K.P.N. 92** gaat u LA de Legerstraat op naar **K.P.N. 86**. Hier zit u ook het nieuwe oorlogsmonument, ter nagedachtenis aan een omgekomen Belg.

De Legerstraat ontleent zijn naam nog aan de Franse tijd, toen de legers van Napoleon in dit gebied bivakkeerden.

In het dennenbos waar u langs komt voor u de Fransebaan in gaat staan zwarte dennen. Let maar eens op de donkergrijze tot zwarte uitstraling van de stam. Hieraan ontleent hij de naam zwarte den. Ook broedt er in dit bosje al jarenlang een buizerd.

- 6.** Einde weg LA (Franse Baan). Richting **K.P.N. 86**.
- 7.** Op **K.P.N. 86** gaat u LA de zeelandsedreef op naar **K.P.N. 96**.
- 8.** Eerste weg RA (Hermanusweg). Volg **K.P.N. 96**.

Deze weg is genoemd naar de eerste pionier Hermanus van de Wijst. Hij heeft het aangedurfd om als eerste rond 1910 een boerderij te stichten in de Schaijkse hei (ontginning).

- 9.** Eindeweg LA (Heidebloemstraat).
- 10.** 1^e straat RA (Hemelrijk). Volg **K.P.N. 96**.

Dit gebied heet Luijtenbroek en is omstreeks 1900 ontgonnen uit heide en vennen; de gronden aan uw linkerkant waren vroeger een uitgestrekt nat gebied, dat werd ontwaterd in 1915. In het begin van vorige eeuw werd hier nog turf gestoken. Aan de oever van dit ven zijn vuurstenen werktuigjes gevonden, daterend van ±6000 jaar voor Christus. Hier ziet u ook enkele zeer oude inlandse eiken die her en der in de akkers verspreid staan. Aan het einde van het bosje aan uw rechterkant ligt nog een oude grafheuvel, deze dateert waarschijnlijk uit de ijzertijd; ±500 jaar voor Christus. Het terrein waar de heuvel in ligt staat vermeld op de lijst van archeologische monumenten. In het begin van de jaren '90 is de heuvel gerestaureerd.

- 11.** Aan het einde van de weg, op **K.P.N. 96** gaat u LA, u volgt de verharde weg tot aan de slagboom, daarna volgt u het pad langs de slagboom naar **K.P.N. 25**.

Het gebied wat u aan de rechterkant ziet bevat veel leemvelden die vroeger afgezet zijn door de Maas/Rijn. De schapen die u in dit bosperceel aan kunt treffen zijn Drentse heideschapen. Speciale kenmerken van deze schapen zijn de mooie lichtbruine kleuren en slanke vorm. Het gebouw dat u aan het einde van dit pad aan uw rechterhand ziet, is gebouwd in het begin van de jaren '60. Dit gebouw is uniek in zijn stijl en een schoolvoorbeeld van de Bossche school. Architect de Jong die hier gewoond en gewerkt heeft, is op 84-jarige leeftijd in 2001 overleden. Hij was een vurig aanhanger van de Bossche school en één van de eerste leerlingen van grondlegger pater Van der Laan. Deze architectuurstroming is gebaseerd op een maatsysteem; een stelsel waarin de ideale onderlinge verhoudingen van een ruimtelijke omgeving zijn vastgelegd.

12. Op **K.P.N. 25** steekt u bij Rijksweg nr. 56 over. Let op, gevaarlijke oversteek! Volg **K.P.N. 10**.

De Rijksweg die u zojuist heeft overgestoken werd reeds gebruikt rond 1811 door de legers van Napoleon. Hij wou deze weg verharder, maar kreeg hiervoor geen toestemming van Koning Willem I. Koning Willem I liet het deel vanaf Heesch tot aan de Reekse molen pas in 1835-1836 verharder. De bestrating geschiedde met keien (kinderkoppen). De mensen van die tijd noemden de nieuwe weg "de Steenweg". We spreken nu nog van de Bossche baan of de Baan.

13. U volgt het fietspad naar links en gaat de 1^e straat (Kleefsestraat) RA.

Kleefsestraat herinnert aan het huis Kleef (Hertogen van Kleef) en maakt de verbinding tussen Rijksweg en Kleingaalseweg. In het bos aan uw rechterzijde zijn in 1960 opgravingen verricht, men vond hier een kuil met aardewerk uit de Romeinse tijd. Als u doorwandelt tot het midden van de straat, en zich omdraait ziet u dat het achtergelegen bos op een duidelijk zichtbare hoogte ligt. Hieronder ligt waarschijnlijk nog een nederzetting van de Romeinen verborgen.

14. Einde van de weg gaat u LA (Kleingaalseweg, **K.P.N. 10**) volg **K.P.N. 89**.

Kleingaalseweg is genoemd naar een opsplitsing of uitbreiding van Gaal, Klein Gaal geheten. Als u langs nr. 11 komt, ziet u aan de achterkant nog de restanten van de Gaalse molen. Deze molen is waarschijnlijk begin 1800 gebouwd. Tijdens een storm in 1960 verloor de molen zijn wieken, waarna het bouwwerk "degradeerde" tot silo, en zijn markante plaats in het silhouet van Klein Gaal verloor.

15. Einde weg LA (Scheisestraat). Volg **K.P.N. 89**.

Dit is een oude arbeidersbuurt. In het begin van 1900 stonden hier alleen enkele boerderijtjes en arbeiderswoningen. In deze omgeving woonden nog al wat arbeiders van de Gaalse steenfabriek en verder veel boerenarbeiders die hun kost verdienden bij grotere boeren in het dorp.

Bij dit punt ziet u aan de overzijde de pastoor van Haafstraat; hij was pastoor in Schaijk van 1746 tot 1796 en was de stichter van de boerderij "De

Armenhof" aan de Kleingaalseweg 2. Hij kocht deze "Nieuwe Hoeve" van de daar in de buurt gevestigde norbertijnen van de abdij van Berne. Hij kwam uit een gegoede familie. Hij besliste dat de boerderij eigendom zou worden van de armen van Schaijk en dat de pacht som van de boerderij (hier kwam dus een boer op, die de boerderij in pacht kreeg) verdeeld zou worden tussen de kerkelijke en de burgerlijke armen. Vanaf die tijd is de boerderij "De Armenhof" genoemd.

16. 1^e straat RA (Louwstraat). Volg **K.P.N. 89**.

In het bosje aan uw linkerkant heeft men in 1937 begraafplaatsen gevonden uit de steentijd (1500 tot 2000 voor Christus). Ook heeft men toen maar liefst vijf grafheuvels met een urnenveld opgegraven. Na huisnummer 5 ziet u aan de rechterhand een bosje. Hierin ligt nog een stuk wijstgrond. Deze grond toont veel gelijkenis met het bekende wijstverschijnsel dat aangetroffen wordt langs de Peelrandbreuk tussen Uden en Heesch. Typisch voor het wijstverschijnsel is de droogte in laag gelegen gedeelten, terwijl hogere delen juist natter zijn. Het gebiedje rond de kruising de Louwstraat/ Akkerwinde/ Waalstraat heette vroeger "Het Geut gat". Men noemde vroeger een putje waar het afvalwater van de keuken/ bijkeuken in terecht kwam een geutgat.

17. Bij **K.P.N. 89** de Schutsboomstraat oversteken en LA de parallelweg volgen. Let op, gevaarlijke oversteek! Volg **K.P.N. 24**.

Schaijk had vroeger een zeer bekend schuttersgilde "Het Sint Antonius gilde". Het had een godsdienstige inslag. Eens per jaar was het koningschieften. De schutsboom stond vroeger in deze straat opgesteld. In 1886 is het schuttersgilde te Schaijk opgeheven. De Schutsboomstraat bewaart nog de herinnering aan het vroegere Schaijkse gilde. Ook staat hier op het grasveld een mooie *Rubinia pseudo acacia*. Deze boom heeft in de lente prachtige bloemen die een heerlijke geur afscheiden. De bloem bevat veel nectar zodat deze in de bloeiperiode heel veel insecten aantrekt. Aan het einde van dit veldje ziet u een ijzeren kooi, dit is een schutskooi. Schutskooien werden in het algemeen geplaatst bij grote wegen of uitvalswegen. Hier werd loslopend vee dat opgevangen was vast gezet (geschut/ bewaard). Tegen vergoeding van schutslaan (voederkosten en eventueel verbaal voor aangebrachte schade) kon de eigenaar zijn vee dan weer meenemen.

18. Vanaf hier gaat u richting verkeerslichten en steekt u over (**K.P.N. 24**)

Kenmerk: gebied het Gaal, zeer oud woongebied, menselijke bewoning daterend van ±6000 jaar voor Christus, gebied dat hoog boven het grondwater lag was daardoor geschikt voor menselijke bewoning, Norbertijner uithof

Start: gedenksteen op het Gaal op de hoek Everardusweg – Grootgaalseweg in Schaijk (nabij **K.P.N. 26**).

1. Ga naar **K.P.N. 26** Grootgaalseweg.

Het gebied het Gaal is in te delen in Groot Gaal, Klein Gaal en de Gaalse Heide. Groot Gaal, in oude documenten gala geheten, begint bij de Everardusweg (deze naam komt van de eerste abt Van Berne, Everardus van Gierlanden; 1168) en bestrijkt het gebied tot en met de Rijksweg. De Norbertijnen monniken stichtten hier een uithof (versterkte hoeve), waarschijnlijk in het gebied waar de boerderij Everardusweg nr. 3 staat. Men spreekt hier nu nog van de "Oude Hof". Klein Gaal ontstaat als afsplitsing of uitbreiding van het gebied. In 1530 sticht Koenraad van Malsen, abt Van Berne de Nieuwe Hoeve, nu de Armenhof geheten. U zult deze straks nog op uw route passeren. De Gaalse Heide is een zeer oud woongebied. Er zijn vondsten gedaan van menselijke bewoning daterend van ±6000 jaar voor Christus. Begin vorige eeuw is het gebied ontgonnen, het gebied dat hoog boven het grondwater lag was daardoor geschikt voor menselijke bewoning. Deel van de tekst op de steen van deze gedenkplaats: Gala 1189 Gaal 1989-800 jaar geleden wordt in een document van de Norbertijner abdij melding gemaakt van een uithof ~curtis~ gelegen op Gaal nabij deze plaats.

2. Op **K.P.N. 26** kruising oversteken (Waterstraat). Pas op, gevaarlijke oversteeek! Volg **K.P.N. 8**.

Let in deze straat op de prachtige knotwilgenpartij. In de knotwilgen vinden veel vogels nestgelegenheid, onder andere mussen, duiven, meesjes en merels. De naam Waterstraat geeft aan dat deze weg door een laag en nat gebied voert. Dit is vooral in de zomer te zien aan de vele waterminnende planten die hier in de sloten groeien waaronder moeras-spirea, gele lis, wolfsfoot en de grote lisdodde. De Waterstraat is een van de oudste buurten van Schaijk.

3. Aan het einde van de Waterstraat **K.P.N. 8** gaat u LA richting **K.P.N. 7**.

Hier staan aan beide zijden veel elzen. De vruchten (ook wel elzenpropjes genaamd) zijn erg in trek bij de sijsjes. Vroeger werd het hout veel gebruikt om paling te roken, om zodoende een lekkere geur/smaak te krijgen. In de sloten en beken van dit gebied is de laatste jaren weer regelmatig het ijsvogeltje gesignaleerd.

4. Op **K.P.N. 7** gaat u de 1^e straat LA, de Kerkweg volg **K.P.N. 95**.

De Kerkweg was een steeg en heette vroeger Kerksteeg. Dit was de kortste verbinding vanaf Gaal naar de kerk van Herpen (Schaijk had toen nog geen kerk). Met steeg werd bedoeld: een zijweg die vanaf een hoofdweg recht het broek in liep.

5. Bij **K.P.N. 95** gaat u LA, de Haagstraat in volg **K.P.N. 97**.

Eind 1800 was de naam van deze straat De(n) Haag later Haagstraat genoemd. In de tweede helft van de 18de eeuw, schreef men in plaats van "Den Haag" ook wel "Reeckse Straet".

6. Op **K.P.N. 97** RA Kleingaalseweg. Pas op, gevaarlijke oversteeek! Richting **K.P.N. 10**.

De Kleingaalseweg is genoemd naar een opsplitsing of uitbreiding van Gaal, Klein Gaal geheten. Aan uw rechterhand op nr. 2 vindt u de Armenhof. De naam Armenhof is ontstaan in 1746. Johannes van Haaf, die toen pastoor van Schaijk was kocht de "Nieuwe Hoeve" op Kleingaal van de Norbertijnen. Hij kwam uit een financieel goeie familie. Hij besliste dat de boerderij eigendom zou worden van de armen van Schaijk, en dat de pachtsom van de boerderij (hier kwam dus een boer op die de boerderij pachtte) verdeeld zouden worden tussen de kerkelijke en burgerlijke armen. Vanaf die tijd is de boerderij "De Armenhof" genoemd.

7. Op **K.P.N. 10** 1^e straat LA (Kleefsestraat richting **K.P.N. 25**.)

De Kleefsestraat herinnert aan het huis Kleef (Hertogen van Kleef) en maakt de verbinding tussen Rijksweg en Kleingaalseweg. In het bos aan het einde van de Kleefsestraat zijn in 1960 opgravingen verricht. Men vond hier een kuil met aardewerk uit de Romeinse tijd. Het hier gelegen bos ligt op duidelijk zichtbare hoogte, onder dit bos ligt waarschijnlijk nog een nederzetting verborgen.

8. Einde weg LA (Rijksweg). Weg niet oversteken maar fietspad volgen. (U passeert **K.P.N. 25** en volgt **K.P.N. 26**).

Het gebouw aan uw rechterhand op nummer 56 is gebouwd in het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw. Dit gebouw is uniek in zijn stijl en een schoolvoorbeeld van de Bossche School. Architect De Jong die hier gewoond en gewerkt heeft, is op 84 jarige leeftijd in 2001 overleden. Hij was een vurig aanhanger van de Bossche School en één van de eerste leerlingen van grondlegger pater Van derLaan. Deze architectuurstroming is gebaseerd op een maatsysteem; een stelsel waarin de ideale onderlinge verhoudingen van een ruimtelijke omgeving zijn vastgelegd.

De Rijksweg waar u nu loopt, werd reeds gebruikt rond 1811 door de legers van Napoleon. Hij wou deze weg verharderen, maar kreeg hiervoor geen toestemming van Koning Willem I. Deze liet het deel vanaf Heesch tot aan de Reekse molen in 1835-1836 verharderen. De bestrating geschiedde met keien (kinderkoppen). De mensen van die tijd noemden de nieuweweg "De Steenweg". We spreken nog van de Bosschebaan of de Baan. De officiële

naam is thans Rijksweg. Ook de inlandse zomereiken langs deze weg zijn prachtige oude exemplaren.

Aan uw linkerkant op huisnummer 33-35 ziet u een oude steenfabriek, deze werd gebouwd rond 1900 door een familie Zegers en gedraaid tot 1983. De oude originele schoorsteenpijp had een lengte van ongeveer 25 meter. Door het instortingsgevaar is de pijp eind jaren negentig ingekort naar de huidige staat (± 7 meter lengte). Dat deze steenfabriek in een heide-bosachtige omgeving voorkomt ligt aan het feit dat hier heel veel leemvelden lagen. Deze leem lagen zijn hier lang geleden afgezet door de Rijn/Maas. Vroeger werden veel stenen gebakken uit leem.

9. Eerste weg LA (Everardusweg) volg **K.P.N. 26**.

De Everardusweg is genoemd naar de abt Van Berne, Everardus van Gierlanden die hier een "uithof" stichtte rond 1170. In de directe omgeving bij boerderij op nr. 3 moet deze waarschijnlijk gestaan hebben. Let vooral op de rij oude leilinden, deze werden vroeger vaak gepland om de koelte in huis te bewaren, maar ook voor de nectar. Veel mensen handen zelf bijeen volken voor de honing en voor de was om kaarsen te maken en vloeren te boenen. Ook voor houtsnijwerk was dit hout erg geschikt. Vroeger stond het voorhuis van deze boerderij net achter deze lindenbomen.

10. Weg volgen tot eindpunt.

7

Kern – Buitengebied 8 km

K.P.N. 88 - 95 - 7 - 6 - 11 - 5 - 88

Kenmerk: door de bebouwde kom en een deel door het buitengebied tussen Schaijk en Herpen, poldergebied, gebied met weilanden en akkers, veel vogelsoorten

Start: kerkplein aan de Past. van Winkelstraat in Schaijk.
Nabij **K.P.N. 88**.

Het eerste gedeelte van de R.K. Kerk St. Anthonius Abt is in 1894 gebouwd, het tweede gedeelte in 1902. Naast de kerk staan een oude beuk en een prachtige plataan. Op het kerkhof bevinden zich nog een aantal oude grafkruizen en zerken. Links naast de kerk staat het H. Hartbeeld uit 1925. Achter in de kerk staat een oud Smitsorgel, dit is te zien vanaf de Mariakapel.

1. Plein oversteken en LA (Runstraat). Volg **K.P.N. 88**.

Alvorens u dit plein verlaat ziet u aan uw linkerkant de achterkant van de

pastorie. Hier staat in de tuin een zeldzame Japanse kornoëlle. Deze bloeit in mei en juni en heeft stervormige vierpuntige bloemen. De aardbei-achtige vrucht die daarna verschijnt is een pracht om te zien. Ook is in 2008 midden op het kerkplein een monument onthuld dat ons herinnert aan de oorlogsjaren 1940-1945. De 3 V's die u hier ziet, staan voor Vrede, Veiligheid en Verantwoordelijkheid. Runstraat 7 is een langgevel boerderij uit de 19e eeuw met een zgn. wolfsdak. Een wolfsdak heeft een dakschild op de voor- en achterkant van een huis zonder topgevel. Runstraat 3-5 is de voormalige bierbrouwerij "De Zon" uit 1906 van Ant. Hoefnagel. In dit pand waren destijds ook een school en de brandweer gevestigd.

2. Eerste weg LA (Past. van Winkelstraat). Volg **K.P.N. 95**.

De Past. van Winkelstraat is genoemd naar pastoor van Winkel die in Schaijk pastoor is geweest van 1885 tot 1927. **Past. van Winkelstraat 1** is de R.K. pastorie uit 1865. Sinds juni 2001 is dit pand een rijksmonument. Aan de overkant van de straat staat op **nr. 2** het pand dat door Jan Domien de Groot is gebouwd, de eerste burgemeester van de gemeente Schaijk van 1811 tot 1834. Het pand op **nr. 4** is een voormalige boerderij en café uit 1820 van de familie Vermulst, de eerste gemeentesecretaris van Schaijk, van 1811 tot 1835. Het voormalige gemeentehuis van Schaijk vindt u op **nr. 5**. **Nr. 13** is gebouwd als boerderij in 1896, in 1915 werd het een postkantoor. Nadien is het slagerij van Kraaij geworden. Vanaf hier ziet u aan beide zijden van de straat acaciabomen. Deze hebben een ruwe schors, in de bloeitijd dragen ze mooie grote bloemtrossen. Ze geven het duurzame Rhobiniahout. **Past. van Winkelstraat 20** is de voormalige burgemeesterswoning uit 1930, gebouwd door burgemeester v.d. Heijden (1935-1951). Deze woning heeft een mooie voordeurpartij met balkon met daarboven een rond uilengat. **Past. van Winkelstraat 30** is een boerderij uit 1910 met siermetselwerk. De voormalige directeurswoning van de stoomzuivelfabriek uit 1912 vindt u op **nr. 37**. Nadien is het kapperszaak Peeters geworden. Op het kantoorgebouw daarnaast was vroeger de stoomzuivelfabriek gevestigd. Op **nr. 45** ziet u een langgevel boerderij met wolfsdak uit 1915. De boerderij ernaast op nummer 47 is een langgevel boerderij. Het ronde raam in de topgevel komt alleen in Brabant voor. Het zal u opvallen dat in de Past. van Winkelstraat bijna alle boerderijen niet meer als zodanig gebruikt worden. Tevens vindt u hier heel veel daken met een zgn. Franse kap, bijvoorbeeld nr. 15 - 24 - 27 - 31 - 34 - 51 - etc. Bij een Franse kap heeft men op de eerste verdieping heel veel ruimte doordat de kap vanaf de muurplaat bijna recht is opgetrokken. Bij **nr. 72** ziet u een mooie krakboerderij staan, er zijn er nog verschillende van in gemeente Landerij. Het nieuwe woonhuis op **nr. 86** heeft een specifiek karakter in deze straat van veelal oude boerderijen.

3. Op **K.P.N. 95** gaat u LA (Kerkweg richting **K.P.N. 7**).

De Kerkweg was een steeg en heette vroeger Kerksteeg. Dit was de kortste verbinding vanaf Gaal naar de kerk van Herpen (Schaijk had toen nog geen kerk). Met steeg werd bedoeld: een zijweg die vanaf een hoofdweg recht het broek in liep. U komt door een laan van essen. De mannelijke es wordt tegenwoordig veel gebruikt om finerhout te maken. Ook wordt het hout al eeuwen gebruikt voor schoppen-, rielen- of schoffelstelen; in sportzalen voor wandrekken, paard, brug en vele andere toestellen; en

werd het hout vroeger veel als stuthout gebruikt in boomgaarden. Dit alles vanwege de elasticiteit. Alleen de vrouwelijke plant draagt zaadjes.

4. Op **K.P.N. 7** einde weg LA (richting **K.P.N. 6**).

In deze straat staan aan beide zijden veel elzen. De vruchten (ook wel elzenpropjes genaamd) zijn erg in trek bij de sijsjes. Ook werd dit hout vroeger veel gebruikt om paling te roken, om zodoende een lekkere geur en smaak te krijgen. Ook om hooiruiters te maken werd vaak elzenhout gebruikt omdat dit hout vaak behoorlijk recht was en vele jaren meeinging. In de sloten en beken van dit gebied is de laatste jaren weer regelmatig het ijsvogeltje signaleerd. Het gebied heeft door de ruilverkaveling een open karakter gekregen. Vroeger waren hier allemaal kleine perceeltjes met veel slootjes en hakwallen. Deze hakwallen (waarvan het hout gebruikt werd als geriefhout) werden meestal om de 5 jaar gehakt. Aan het einde van de Kerkweg zowel als in de Helstraat waar u nu komt staan nog veel oude elzen.

5. Op **K.P.N. 7** gaat u rechtdoor naar **K.P.N. 6**.

Van hieruit kunt u enkele mooie populierenbosjes bekijken. Op de achtergrond ziet u de torenspits van Herpen. Let u ook op de geknotte eiken en populieren.

6. 1^e straat RA (Rietbroekstraat). Volg **K.P.N. 11**.

Rietbroek duidt op een nat gebied. Het is een weg met aan beide zijden veel inlandse zomereiken en elzen. In dit gebied treft u in de zomer vaak waterminnende planten aan die hier in de sloten groeien, zoals de moerasspirea, wolfspoot, grote lisdodde en riet. De spirea werd vroeger veel gebruikt om reuma en reumatische pijnen te bestrijden. In het poldergebied waar u door heen gewandeld bent komen steeds meer hazen voor.

7. Einde weg LA (Middenstraat). Volg **K.P.N. 11**.

8. U passeert **K.P.N. 11** en volgt **K.P.N. 5**.

9. Op **K.P.N. 5** LA (Runstraat richting **K.P.N. 88**).

Voor perceel nummer 76 staan nog enkele mooie beuken. Bij Runstraat 66 treft u vijf mooie leilinden aan. Leilinden werden vroeger vaak aan de voorkant van een huis geplaatst om zodoende voor verkoeling te zorgen. De leilinde is ook een heel goede nectar boom. Vroeger hadden heel veel mensen bijen, voor de honing en bijenwas. Van de bijenwas maakte men kaarsen en men gebruikte deze ook om meubels en vloeren te boenen. Ook voor houtsnijwerk is de linde goed te gebruiken.

10. 1^e straat RA (Zandstraat). Volg **K.P.N. 88**.

Meteen aan de rechterkant ziet u een H. Hartbeeld. Vroeger had men vooral in de katholieke streken H. Hartbeelden of Mariakapelletjes langs de wegen geplaatst. Hier trokken in vroegere tijden de processies langs om regen en gunsten af te smeken en om voor onheil gespaard te blijven. Let u ook eens op de mooie oude boerderijtjes in deze straat; nummer 3 uit 1702 is al meer dan 250 jaar oud.

11. 1^e straat LA (Bossestraat). Volg **K.P.N. 88**.

De molen die u in deze straat aantreft is een bergkorenmolen. Deze molen is gebouwd in 1887 door Johannes Dominicus Spanjers, molenaar van 1887 tot 1921. Ook Bossestraat 63 is door J.D. Spanjers gebouwd, in 1903. De nu 100 jaar oude beuk is toen geplant door de familie Spanjers. Bossestraat 61 is gebouwd in 1888 door fam. L. Spanjers (bakkerij), met ingemetselde duivenslag, één gat ontbreekt. Duivenslag was metselwerk in de topgevel en kon bestaan uit 3, 5 of 6 gaten. Deze boerderij heeft er twee; één in de voor- en één in de achtergevel. Door de Hertog van Brabant werd in 1656 duivenrecht verleend aan boeren die voldoende grond (4 ha.) hadden om duiven te houden. Ook ziet u hier in de tuin een oude beuk. Beide beuken zijn al enkele jaren aangetast door de reuzenzwam. De bomen die u aan beide zijden ziet staan zijn papierberken. Deze komen van origine uit Noord-Amerika. Het bleke hout is geschikt voor het maken van plaatmateriaal voor o.a. meubels en vloeren. Zulke mooie lanen met deze bomen zijn zeldzaam. Let u hier in de Bossestraat op de woningen links en rechts uit de jaren eind 50 begin 60.

12. Einde weg RA (Runstraat). Volg **K.P.N. 88**.

Runstraat 17 is gebouwd in 1876 door dhr. Van Erp, notaris van 1875 tot 1886.

13. Als u nog enkele tientallen meters doorloopt ziet u aan de linkerkant het kerkplein waar u bent gestart.

8

Erdijk – Rietbroek route 7 km

K.P.N. 5 - 11 - 61 - 62 - 94 - 6 - 11 - 5

Kenmerk: nat, vennetjes, cultuur-historische erfdijk, natuurontwikkeling, bijzondere flora

Start: **K.P.N. 5** kruispunt Runstraat - Middelstraat (witte boerderij naam Rietbroekstraat)

1. Ga de middelstraat op naar **K.P.N. 11**.
2. Ga het Herpensepad op naar **K.P.N. 61**, vanaf dit punt begint de erfdijk.

De Erfdijk heeft een rijk historisch verleden; het is één van de eerste dijken die gelegd is in het Maasland rond 1300. Omdat het Maaswater door de Beerse overlaat hier vastliep had de dijk veel te lijden onder het hoge water. Er zijn door de eeuwen heen veel doorbraken geweest wat nog te zien is aan de vele wielen die er gestroomd hebben: de Lindenwiel, de Ruttenwiel, de Kolwiel, de Elswiel, Couwenwiel, Brouwerswiel en de Artjeswiel. Het gebied is rijk aan kruiden, wilde planten en vogels.

3. U volgt het zandpad over de dijk naar K.P.N. 62.

Hier heeft u mooie doorkijkjes op de Lindenwiel met veel loofhout. De nachtegaal komt hier voor. Op de weilanden komen reeën en hazen voor, maar ook de buizerd, sperwer en torenvalk zijn hier vaak te zien.

4. U vervolgt het pad tussen twee paaltjes volg nog steeds K.P.N. 62.

In het populierenbosje aan de rechterkant houden de reeën zich overdag schuil, de hop groeit er weelderig. Huisnummer 22, bij de verharde weg, is een boerderijtje uit 1811 dus 200 jaar oud. Het is een boerderij met een wolfsdak; een wolfsdak is herkenbaar als aan de voor zowel als aan de achtergeven een schildje bestaat. Dit boerderijtje is een kortgevel boerderij; herkenbaar als de voordeur in de korte gevel zit. Zou deze in de lange gevel zitten dan spreekt men van een langgevel boerderij. Let u ook eens op de mooie leilinden langs dit huis. Vroeger plaatste men lindenvormen om de koelte in huis te bewaren, maar ook vanwege de nectar in de bloesem van de lindes. Ook hadden heel veel mensen bijen, vooral voor de honing omdat deze erg gezond was, maar ook om zelf kaarsen te kunnen maken van de bijenwas. Deze werd ook veel gebruikt om meubels te poetsen. Lindehout werd gebruikt voor houtsnijwerk om bijvoorbeeld kruisbeeldjes, wijwatervaten etc. te vervaardigen.

5. U gaat RA en vervolgt de Erfdijk naar K.P.N. 94.

Het gebied aan de rechterkant overstroomde tot aan de oude Schaijke bebouwing toe. In dit gebied komen ook de bunzing, wezel en de hermelijn voor. U blijft de weg volgen. Aan de linkerkant ziet u de Kolwiel omgeven met knotwilgen, aan de rechterkant de Elswiel.

6. Bij de splitsing gaat u LA en gaat direct de 1^e straat RA (Hamelspoelweg). Hier kunt u kiezen of u over het zandpad over de dijk of over de verharde Hamelspoelweg wilt gaan. U volgt nog steeds K.P.N. 94.

Aan de linkerkant ziet u de Brouwerswiel. Hier komen veel eenden en watervogels voor zoals reigers, meerkoeten en waterhoentjes. Aan de rechterkant achter de dijk ligt de Couwenwiel met een oude sluis waardoor het overtollige water werd afgevoerd via de Brouwerswiel door het centrum van Herpen naar de Hertogswetering. Hier staat een picknicktafel met bank. Tijdens een rustpauze kunt u hier genieten van de vele soorten zang- en struweelvogels.

Het oude t-huis achter de wiel aan de linkerkant was van grootgrondbezitter Francis van Gulick (1832) en diende vroeger als buitenverblijf en jachthuis. De boerderij is gesloopt in 1957, en toen is ook het huidige pand gebouwd. Tegenover de volgende boerderij heeft een wiel gelegen die gedempt is

al vóór 1800. Als er een dijkdoorbraak geweest was, werd de nieuwe dijk rond de wiel gelegd. Dat werd een vingerling genoemd en dit is er een voorbeeld van. Op deze plek boog de dijk weer af naar de linkerkant van de weg en liep langs het witte huisje achter de Artjeswiel.

7. U volgt de weg tot volgende kruising. K.P.N. 94.

Voor de kruising aan de linkerkant ziet u weer een wiel. Dit was vroeger de Wooische wiel, later Artjeswiel genoemd.

8. Op de kruising gaat u RA (Scheenenweg, K.P.N. 6).

Voordat de ruilverkaveling hier plaats vond bestond dit gebied uit kleine perceeltjes met kleine slootjes en hakwallen. Aan de linkerkant ziet u essen staan, deze zijn de laatste jaren steeds vaker aangeplant omdat met deze kan gebruiken als fineerhout. De ruilverkavelingboerderij op de hoek heet De Wagenmeer en is genoemd naar het perceel waarop de boerderij gebouwd is in 1961. Hier gaat u het gebied in dat door Beerse Overlaat 1926 bijna ieder jaar eens of soms meermalen totaal onder water kwam staan tot aan de oude bebouwing van Reek, Schaijk en Herpen. Dit waren vroeger gemeenschappelijke gronden. Na 1700 is het in kleine percelen verdeeld met afvoersloten. Er liep een zandweg door zodat de boeren binnendoor naar Reek en Schaijk konden. Deze zandweg werd Ossenstraat genoemd, door de lage ligging was het overwegend weiland. Er komen vele weide- en watervogels voor zoals de grutto, wulp, scholekster, en de Kieviet. In de winter vertoeven hier veel ganzen: brandgans, rietgans en nijlgans. Veel voorkomende zangvogels hier zijn gorzen, de gele en witte kwikstaart, tapuit en de vink. Ongeveer halfweg komt u over een wetering waar u het kleinste eendje aan kunt treffen: de dodaars. Deze zijn erg schuw.

9. Op de kruising bij K.P.N. 6 gaat u RD de broksteeg op en volgt K.P.N. 11.

Hier staan nog enkele zeer oude knotten, twee eiken, twee wilgen en een cana, een populier waar knot van gemaakt is.

10. U gaat de 1^e straat RA (Rietbroekstraat). Volgt nog K.P.N. 11.

Hier staan nog veel elzen die veel sijsjes en staartmezen aantrekken waarop de sperwer en torenvalk jacht maken. De bunzing, hermelijn en wezel hebben hier veel schuilgelegenheid. Ook de wilde planten tieren hier weelderig zoals het fluitenkruid, moeras spirea, gele lis, lisdodde. De moeras spirea werd vroeger in de geneeskunde veel gebruikt om reuma en reumatische pijnen te bestrijden.

11. Aan het einde van de weg gaat u LA de Middelstaat in (volg **K.P.N. 11**).

Hier is een klein populierenbosje waar de tiftjaf in de zomer te horen is vanuit de hoge boomtoppen. Als u het populierenbosje bent gepasseerd hebt u een prachtig zicht op de Erfdijk.

12. Ga bij **K.P.N. 11** RD naar **K.P.N. 5**.
13. U volgt de Middelstraat tot het einde (**K.P.N. 5**).

9

Hamelspoel route 7,5 km

K.P.N. 35 - 63 - 94 - 6 - 7 - 8 - 13 - 12 - 59 - 38 - 35

Kenmerken: maaswater van de Beerse Overlaat, twee dijkjes, nat gebied, rijke flora en fauna voor, met zeer veel verschillende watervogels en veel doortrekkers.

Start: parkeerplaats bij **K.P.N. 35**.

1. Op **K.P.N. 35** houdt u **K.P.N. 63** aan.

U loopt hier heel mooi langs de hamelspoel. Let u eens op de verscheidenheid in bloemen, planten en dieren.

2. Bij sluisje zandpad op. Zandpad volgen en rechts aanhouden tot aan waterplas. Volg **K.P.N. 63**.

Dit gebied behoorde in 1832 tot grootgrondbezitter Francis van Gulick, later van Rijckevorsel. Het gebied werd de Putten genoemd. De plas is door een zandwinning ontstaan in 1970, het zand is gebruikt voor de aanleg van de A50 en de brug over de Maas bij Ravenstein. Later zijn er verschillende loofbomen aangeplant zoals de wilg, es, vuilboom en els.

Als u wat verder op het pad komt, ziet u aan de rechterkant de Hertogswetering stromen. Hier vertoeven veel trekvogels en wintergasten zoals de visarend, reiger, roerdomp, aalscholver, fuut, meerkoet, waterhoen en dodaars. Ook komt hier weer steeds vaker het ijsvogeltje voor. Halverwege heeft u een kijkje over de akkers en weilanden waar de kieviet en scholekster in grote getale broeden. De wintergasten die hier verblijven zijn talrijk zoals de slobbeend, tafeleend, wintertaling en het nonnetje.

3. Pad vervolgen, gaat over in zandweg en buigt LA.

Aan de achterkant van de Hamelspoel ziet u in de verte aan uw rechterzijde nog een deel van de oude erfdijk. Hier heeft aan de rechterkant ook

een wiel gelegen, die in 1960 gedempt is bij de ruilverkaveling.

4. Einde zandweg LA (Wooystraat). **K.P.N. 63** volg **K.P.N. 94**.

Wooystraat 13 was tot 1990 café Het Hamelspoel. Voor dit pand ziet u nog een fragment van de oude dijk. Hierover lag vroeger de zandweg die door de weilanden en akkers over het hamelspoel naar de maasdijk liep. Aan de rechterkant ligt de artjeswiel. U ziet hier mooie oude leilinden; vroeger zette men deze lindes om in de zomer de koelte in huis te bewaren, maar ook voor de nectar. Veel mensen hadden zelf bijen voor de honing en bijenwas; van de bijenwas maakte men weer kaarsen en gebruikte deze ook om meubels te boenen. Ook voor houtsnijwerk werd de linde veelgebruikt.

5. Kruising oversteken (Scheenenweg - **K.P.N. 94**). Volg **K.P.N. 6**.

Aan de linkerkant ziet u de ruilverkavelingboerderij De Wagenmeer uit 1954. De Scheenenweg was vroeger een slingerende weg door het landschap, en werd Ossenstraat genoemd. Hier komen de grutto, kieviet en scholekster nog veel voor. Ook kun je er kleine zoogdieren aantreffen. In de beek kunt u in de zomer de steeds zeldzamer wordende zwanebloem zien. Aan de Scheenenweg staan aan de linkerkant essen. Reeds tientallen jaren worden door veel gemeenten essen aan geplant. De mannelijke essen zijn heel goed geschikt voor fineerhout, maar ook voor diverse andere doeleinden. zoals schoppenrieken-schoffeltelen etc. Ook in gymzalen wordt het veel toegepast, zoals klimrekken, springplanken etc.

6. Eerste weg LA (Elsstraat - **K.P.N. 6**).

Dit gebied wordt de Elzen genoemd. De eerste twee boerderijen in de Elsstraat behoorden vroeger tot de gemeente Herpen, maar de bewoners gingen in Reek naar kerk en school.

(U passeert de **K.P.N. 7** en **8**) volg **K.P.N. 13**.

Vroeger werden veel elzen aangeplant om als geriefhout te gebruiken; voor weipalen, hooiruiters, maar ook om paling te roken. Deze werd namelijk met elzenhout op geur en smaak gemaakt. Ook de elzenpropjes zijn erg in trek bij de sijsjes. Met tientallen hangen deze vogeltjes in de elzen om te smullen van de zaadjes.

7. Kruising oversteken. Pas op, gevaarlijke oversteek! Naar **K.P.N. 13**.

Hier lag de grens tussen Herpen en Reek. In de Helstraat kunt u de invloed van de overlaat nog zien. Aan de linkerkant van de weg hebben maar twee huizen gestaan. Dat waren hoger gelegen akkers die niet zo gauw onder water kwamen te staan. De andere panden zijn gebouwd toen de overlaat gedicht was, tot hier kwam voorheen alles blank te staan. Huisnummer 11 is een langgevel boerderij. Men spreekt van een langgevelboerderij als de voordeur zich in de lange zijgevel bevindt. Deze boerderij is niet ingrijpend veranderd. Aan de linkerkant op nummer 4 woont een imker met grote bijenhal. Dit huis heeft een wolfsdak; men spreekt van een wolfsdak indien er aan zowel de voor-als achterkant een schildje zit.

8. Einde Helstraat LA (De Steeg - **K.P.N. 13**). Volg **K.P.N. 12**.

Dit hele gebied overstroomde vanaf Velp tot aan de Heijtmorgen. Hier was bewoning niet mogelijk tot ongeveer 1930.

9. Einde van de Steeg LA de dijk op (u passeert **K.P.N. 12**). En volgt **K.P.N. 59**.

Aan de rechterkant ziet u de Hertogswetering, deze is rond 1100 gegraven, in opdracht van de Hertog van Brabant. De Hertogswetering stroomt van Grave tot Empel, waar hij in de Maas uitmondt. Dit gebeurde om het gehele natte gebied te ontwateren.

Het eerste huis op de dijk is het Wachthuis. Daar tegenover is de plaats waar tot 1926 de Maas overgestoken werd met een pont. In het Wachthuis was een café gevestigd waar handelaren bijeen kwamen en vee gestald werd. U ziet aan uw rechterhand de oude maasbedding, zoals de Maas vroeger stroomde. Dit gebied zal in de naaste toekomst gebruikt worden als bufferzone bij een te hoge stand van de Maas. Op langere termijn wordt dit gehele gebied weer terug gegeven aan de natuur. Er lopen hier al schotse hooglanders en ook watervogels treft u hier in grote getale aan. Ook staan hier nog veel oude maasheggen (meidoorn, sleedoorn).

10. Dijk volgen tot **K.P.N. 38** daarna dijk vervolgen tot rotonde en volg **K.P.N. 35**.

11. U bent weer bij de startplaats, einde route.

10

Hertogswetering route 8,5 km

K.P.N. 13 - 12 - 69 - 74 - 77 - 15 - 14 - 13

Kenmerk: Hertogswetering, oude maasbeddingen, binnenwater, Hertog van Brabant, rond 1300 Maas bedijkt.

In de jaren '30 van de vorige eeuw is de Breede Wetering verbeterd en werd op Hamelspoel aangesloten. Vanaf toen werd het de Hertogswetering genoemd, die 32,5 kilometer lang is en loopt vanaf het gemaal bij Gewande tot dat bij Grave. Het gebied aan weerszijden van De Steeg heet de Kampen (de naam duidt op gemeenschappelijke ontginning) waarvan de percelen naderhand verdeeld werden onder de boeren. De grond bestaat uit lichte klei, afgezet door overstromingen veroorzaakt door de zg. Beerse Maas. (verlaging in de dijk bij Beers) De smalle wetering loopt evenwijdig met de brede wetering en vormt de scheiding tussen klei en zandgrond.

Start: gasterij Het Koetshuis aan de Heijtmorgen in Reek.

1. U gaat vanaf de gasterij RA en loopt langs de muur van het kerkhof. Op de splitsing gaat u RA de Noordhoek in. Volg **K.P.N. 13**.

Links ziet u het voormalige Boerenbondsgebouw. Hierachter was in de jaren '60 van de vorige eeuw een 'ijspaleis', waar men een lade kon huren om vlees e.d. in te bewaren.

2. U vervolgt de Noordhoek, en houdt rechts aan. Noordhoek gaat over in De Steeg. Op **K.P.N. 13** volg **K.P.N. 12**.

De Steeg komen we voor het eerst tegen op topografische kaart van 1837. De Steeg verbindt Reek met het "wachthuis" aan de maasdijk, en via een pont met Keent (toen nog Gelderland). Er was bij het wachthuis ook een loswal voor boten die goederen vervoerden voor Reek en omstreken. Voorheen heette De Steeg de Ralijksche Steeg, een weg waarlangs het vee naar de weiden werd gedreven.

3. Op **K.P.N. 12** gaat u rechts het bruggetje over dat de loop van de Hertogswetering kruist en volgt **K.P.N. 69**.

Momenteel 2014 zijn ze bezig de 30 km lange Hertogswetering tussen Grave en Den Bosch in zijn geheel in te richten als ecologische verbindingszone d.w.z. een soort snelweg tussen twee natuurgebieden. Ook zijn er poelen gegraven voor kikkers, salamanders enz.

4. U vervolgt rechts het pad en u loopt evenwijdig aan de Wetering die zich nu rechts van u bevindt. (ruigtepad!)

U komt bij een bossage van onder andere slee- en meidoornheggen die een ondoordringbare afscheiding vormen. Het is een fijne broedplaats voor vogels. Meidoornbessen zijn wijnrood en zijn het wintervoedsel voor onder andere lijster en koperwieken. Ook de wilde kardinaalsmuts komt hier voor. Deze valt het meeste op in de herfst door aanwezigheid van de donkerrode kleurenpracht van zijn blad en rozerode vruchten die lijken op de hoofddeksel van een kardinaal. De vlier groeit ook goed op stikstofhoudende grond en is leverancier van kleurstoffen zwart uit de schors, groen uit blad en blauwpaars uit de bloem. Verder ziet u nog het rode kornoelje, dat bloedrode takken en rood verkleurende bladeren heeft in de herfst, ronde bittere zwarte bessen in augustus en september en groenachtige witte bloei in het voorjaar. In het water van de Wetering komt de zoetwatermossel voor wat te zien is aan de lege schelpen op de veegkant en diverse vissoorten waarvan de snoek de grootste is. Lopend langs de Wetering heeft u een fraai zicht op Reek.

5. U volgt het pad tot einde bij de duiker. Deze gaat u over en u gaat LA. Dan komt u bij de Velpse stuw richting **K.P.N. 69**.

U komt nu in Oud-Velp wat ligt aan de Hertogswetering, en nabij de uiterwaarden van de Maas. Oud-Velp ligt op een zandrug die een overgang vormt naar de rivierkleigronden van de Maas. Rondom het R.K. Vincentius kerkje uit de 11^e eeuw is het dorpje Velp gegroeid. Velp hoorde bestuurlijk in

de middeleeuwen aan het land van Herpen later het land van Ravenstein. Velp had nauwe betrekkingen met het naburige Reek waarmee het een schepenbank(rechtbank) had. Bovendien was Reek tot 1672 afhankelijk van de parochie Velp. Dit is een oud stukje verbindingweg tussen oud-Velp en Reek, een laan met Amerikaanse populieren (latijnse benaming *Populus canescens*) die domineren in het landschap.

7. Op **K.P.N. 69** volg de laan naar rechts, aan de linkerkant ziet u een huis genaamd "de Beek"(te zien op kaartje Kuypers 1841) De oude beek is een gegraven sloot die kronkelig verloopt naar de Maas.
8. RD lopend komt u in de Wolfgatschestraat. Volg **K.P.N. 74**.

Deze veldnaam heeft te maken met de wolvenjacht die wel eens werd gehouden in deze streek, om het vee (o.a. schapen) te beschermen. De wolven werden naar een gat gedreven en konden daar niet meer uit "Het wolvengat."

9. Op **K.P.N. 74** einde Wolfgatscheweg T-splitsing RA de Grippensteinschestraat volgen naar **K.P.N. 77**.

Deze toponiem is afgeleid van de Grippensteinse hoeve, die al beschreven wordt in een akte van 1381, waarbij hof Grippenstein beleend is aan ridder Otto van Asperen. In 1308 schenkt heer Jan van Cuyk de onverdeelde gronden (nat en droog) o.a. in het land van Herpen aan de daarin gelegen dorpen. Andere nieuwere veldnaam is "den huurling". Dit verwijst naar het feit dat er op de hoeve Grippenstein beroepssoldaten verbleven die werden ingehuurd om mee te vechten tegen de Fransen.

10. Einde Grippensteinschestraat RA. LET OP OVERSTEEKEN!
We komen nu in de Schotschestraat. Volg **K.P.N. 77**.

De zomerdijk, is een vrij lage dijk tussen de rivierbedding en de uiterwaarden, die bij wat hogere waterstanden in de zomer de uiterwaarden voor overstroming behoedt en daarmee in de zomer veeteelt op de uiterwaarden mogelijk maakt. Om de lager gelegen polder van Velp droog te houden in de zomer, werd er een dam aangelegd om water te keren 'de zomerdam'. Dit is de Schotsestraat. Deze naam is ontleend aan de oude toponiem 'In de Velschen Schooten' (een hoger gelegen stuk land waar men het vee kon schutten, beschermen (moederschoot) o.a. tegen wateroverlast.

11. Na huisnummer 3 gaat u LA een onverhard pad in.

U gaat een houten poortje door, en u bevindt zich op het landgoed "De Lievendael" gelegen in het dorpje Velp (NBr). Een schitterende vele eeuwen oude boerderij gelegen op een stuk grond wat mogelijk al vanaf 1414 als veldnaam "de Lievendael" draagt en is verbonden met ("huize Lievendael") achter het Raadhuis te Grave. In dat huis zijn 7 nonnen Franciscanessen uit Haren (bij Megen) in 1582 opgenomen, omdat zij moesten vluchten uit hun klooster vanwege plunderingen en verwoesting door de Spanjaarden. Het landgoed "de Lievendael" van 5 ha. groot, bestaat nu uit een boomgaard, vijver, weidelandschap, monumentale duiventil, bijzondere kippen, moestuin en bloementuin. Via een houten hekje verlaat je het landgoed Lievendael en bent meteen op Mariendael aangeland.

12. U gaat meteen het eerste onverharde pad RA (Boslaan). U houdt het pad met prachtige beuken links aan; aan uw linkerkant ziet u een waterplas waar veel vis in voorkomt. U passeert **K.P.N. 77** en volg **K.P.N. 15**.

Landgoed Mariendael: Op toponiem Lievendael, nabij het landgoed Veenzicht, stond een boerenhoeve met 8 bunder grond, die in 1865 te koop werd aangeboden, door Mgr. De la Geneste, aan de jezuïeten, die het uitbouwden tot een klooster met noviciaat wat de naam "Mariendael" kreeg. De romantische naam: Het dal van Maria. Op het landgoed Mariendael ziet men prachtige monumentale beuken- en eikenlanen in een verder landschappelijk aangelegde tuin met o.a. rododendrons. Doordat de orde van Jezuiten groeide vond er uitbreiding plaats en is helaas huize Veenzicht met theehuisje en al afgebroken. Het theehuisje stond op een verhoging en bood een mooi uitzicht. De verhoging is er nog steeds zichtbaar en wordt nu de heksenheuvel genoemd. Op landgoed Mariendael is sinds 2013 een prachtige kinderboerderij geopend, waar op hobbymatige manier dieren worden verzorgd. Een dagbesteding voor cliënten van Dichterbij. De kinderboerderij Buitengewoon is te bezoeken voor publiek in de weekenden. De natuurvereniging I.V.N. Grave heeft een accommodatie in het Buitenhuis bij de kinderboerderij

13. Bij de Beukenlaan houdt u links aan.
14. Op de kruising (met twee rustbankjes) gaat u rechtdoor.
15. Bij de T-splitsing gaat u linksaf (verhard pad).
16. U neemt het eerste onverharde pad rechts (Berkenlaan).

De berkenbossen vormen een goede standplaats voor de Paddenstoel de 'vliegenschwam', het paradepaardje onder de paddenstoelen, rood met witte stippen. De berken wortelen goed in magere grond. De dunne bladeren rotten vlug en verrijken de bodem voor veeleisende soorten o.a. de beuk. Ook bieden berken voedsel en beschutting aan allerlei gedierte o.a. de ree.

17. Bij de T-splitsing gaat u LA.
18. Aan het einde van het pad gaat u RA (verharde weg, Boslaan) Aan de linkerkant ziet u de kinderboerderij.
19. U houdt de Boslaan aan, deze gaat over in een onverharde weg die u links moet aanhouden tot aan het houten poortje waarmee u het landgoed Mariendael weer verlaat.
20. Op **K.P.N. 15** gaat u RA (Bossche Baan). De eerste weg slaat u RA, dit is de Venesteinlaan. Volg **K.P.N. 14**.
21. Deze straat gaat over in de Heijtmorgen en loopt kaarsrecht terug naar gasterij Het Koetshuis. U passeert **K.P.N. 14**.

K.P.N. 14 - 45 - 91 - 41 - 75 - 42 - 31 - 30 - 15 - 14 verkort

Kenmerk: Reekse bergen, gehucht driehuis, raamdal, Lindendorp, de Bus

1. Start Heytmorgen "Gasterij 't Koetshuis" (parkeerplaats) LA Heytmorgen in 2^e straat RA Bergstraat (op **K.P.N. 14**) Volg vervolgens **K.P.N. 45**.

Halfverharde nostalgische weg met stolgrind (mengsel van grind en leem) De naam is te danken aan de heuvels die er lagen. Deze zijn ontstaan door verstuiving van zand de zogenaamde Reekse bergen. Halverwege de Bergstraat rechts in een opening van de houtwal hebt u een prachtig zicht op Reek met het silhouet van de Reekse kerktoeren en de toren van het St. Josephshuis, sfeervol en mooi vooral bij zonsondergang.

2. Op **K.P.N. 45** RA op fietspad richting **K.P.N. 91**. Rijksweg (Den Bosch-Nijmegen) oversteken. Let op gevaarlijke oversteek!
3. Op **K.P.N. 91** LA, Smitsweg (volg **K.P.N. 41**).

Smitsweg, vermoedelijk vernoemd naar de fam. Smits (de orgelbouwers), die aan de "Bossche Baan" een perceel grond bezaten waar drie prieeltjes op waren gebouwd, omringd met beukenhagen. De Smitskes gingen daar wandelen op zondag.

4. Weg vervolgen eerste weg RA Driehuizerweg.

Nabij splitsing Driehuizerweg-Smitsweg is nog een restant eikenhoutenwal (rechts). Deze wal is aangelegd om de akker te beschermen tegen wildschade en zandverstuiving. De naam Driehuizerweg is ontstaan omdat er van oudsher drie boerderijen hebben gestaan. Op nr. 9 treft u een prachtig in oude staat teruggebrachte boerderij aan. Het Catharina Gasthuis te Grave heeft het aangedurfd ver van de dorpskern een " Hof in den Heiden" zoals ze deze boerderij noemden te stichten. (Omstreeks 1484). Het doel was via pacht de inkomsten te verhogen (in geld en natura) ten gunste van het gasthuis. De grond is goed vruchtbaar gemaakt in de loop van de tijd. In de buurt verrijzen later nog een paar boerderijen o.a. de Roeksberg en de Ravensberg, tegenwoordig de minicamping van fam. C. de Bruin. Bij de minicamping is ook gelegenheid om te parkeren en een info bord.

5. Voorbij de minicamping bij (**K.P.N. 41**) kunt u de route inkorten. U gaat dan LA het fietspad op en volgt **K.P.N. 75**. Bij **K.P.N. 75** kunt u RA richting **K.P.N. 42**. Daar kunt u de route weer opnemen.
6. De uitgebreide route begint hier op **K.P.N. 41**. De Driehuizerweg

gaat links over in de Bosch en Duinweg. U houdt rechts aan, volg **K.P.N. 44**, gaat over in de Zandvoortseweg.

U passeert nu de Mineurs-en sappeursschool waar militairen een opleiding kunnen volgen op een oefenterrein hoe om te gaan met explosieven.

7. Na de Gasunie kunt u RA een bospad in. Het pad kronkelt door een voormalig weiland en door een bos met kleine heuveltjes door zandverstuivingen, einde pad LA komt u uit op de Graafsebaan. **K.P.N. 44**.

Het Raamdall ligt voor u. Het riviertje de Hooge Raam mondt uit in de Raam bij Escharen en komt uit in de Maas bij Grave. Aan de linkerkant ziet u het romantische waterstuwte, wat het waterpeil regelt.

8. De zandweg gaat over in een verharde weg. U bent nu op de Zandvoort. Volg **K.P.N. 43**.

De Zandvoort, ligt aan de oude verbindingsweg van Reek naar Mill De boerderij op nr. 24 is vroeger in bezit geweest van de abdij Marienweert en kwam later in het bezit van de kroondomeinen. Dit kroondomeingebied was het jachtgebied van Mgr. Zwijsen en koning Willem II die goed met elkaar bevriend waren. Voor de boerderij staan zeer oude leilinden.

9. De zandweg gaat over in een verharde weg. Rechtdoor volgen Schoenmakersweg. **K.P.N. 43**
10. Deze gaat rechtdoor over in de Liefkeschehoeksestraat Bij **K.P.N. 35** LA de Busweg in.

Aan de linkerkant halverwege de Busweg ziet u een stuw uit ong. 1930. Dit is een betonnen sluis in de waterloop van de Hoge Raam, een katrol tussen 2 staanders met een pannen afdakje. De stuw verhoogt de kwaliteit van de landelijk zeer fraaie omgeving van de "Bus". De naam (Bus) komt waarschijnlijk van de fam. Bus die hier al zeker in 1800 woonde. Ter hoogte van de Busduiker staan woningen ten westen van het riviertje de Hoge Raam die midden vorige eeuw tot de gemeente Reek behoorde. De Busduiker vormt de grens tussen Reek en Escharen. Daar is in het verleden veel onenigheid over geweest.

11. Bij **K.P.N. 34** LA de Heihoekscheweg in
12. Einde weg LA de Voskeschestraat in naar **K.P.N. 42**.
13. Eerste straat RA de Tweehuizerweg in.
14. Bij **K.P.N. 42** RA de Heistraat in. Eerste straat RA onverhard pad in: de Venstraat
15. De Venstraat volgen tot **K.P.N. 31**.
16. LA Kranenhofseweg gaat RD over in de Valkhofscheweg. **K.P.N. 30**
17. Deze weg volgen tot de Bosche Baan. PAS OP oversteken! LA naar **K.P.N. 15**.
18. Eerste weg RA Venesteinlaan.

Het huis ' Venestein 'te Velp werd in de achttiende eeuw bewoond door vooraanstaande familie in het land van Ravenstein de fam van Dueren. Venestein kwam later (1863) in het bezit van de paters Jezuiteten.

- 19 De Venesteinlaan gaat over in Heytmorgen .

Waar Venesteinlaan overgaat in Heytmorgen is de grens tussen Velp en Reek. Meteen aan de linkerkant zie u een perceel grond dat vaak erg drassig is en op de topografische kaart van 1837 wordt aangeduid met 'de wildernis': Een moerasachtig gebied met weinig bebouwing. Aan de rechterkant treft u een boerderij aan van het zg Hallehuistype, gebouwd in 1920-1930. De te herkennen invloeden zijn o.a. woning dwars op de stal als een soort T. (het vee staat in het midden). In de Heytmorgen komt de reputatie van Reek als lindendorp goed tot zijn recht. Prachtige lindes sieren links en rechts de weg. Met recht een lindendorp te noemen. In het voorjaar zorgt de lindesbloesem voor een bedwelmende geur.

20. Heytmorgenweg volgen.

21. Aan het eind aan de rechterkant 'Gasterij 't Koetshuis'

12

Reekse bossen 6 km

K.P.N. 39 – 76 – 46 – 47 – 49 – 48 – 76 – 39

Kenmerk: Reekse Bossen, Peelhorst, ontstaan door de Maas, Mineursberg, landwering, natuurlijke bron, Romeinen,

Wij starten bij "in de Witte Molen", Rijksweg N321 76. Op de parkeerplaats kunt u uw auto of fiets parkeren.

Op deze plaats staat al zeker sinds 1600 een houten molen. Vroeger was de molen eigendom van de Heren van Ravenstein. Deze verhuurde de molen aan de mulder die verplicht was om de belasting (cijns) voor het malen in te houden van de boeren. Boeren uit de hele omgeving, waren verplicht van deze molen gebruik te maken. In 1831 brandde de molen af door blikseminslag. In 1832 werd een nieuwe molen gebouwd en kreeg de naam "de Hellemolen".

Rijksweg N321, ook wel Rijksweg, Graafsebaan, Steenweg Napoleonsweg, of de Baan genoemd is een weg die waarschijnlijk al door de Romeinen als Heerweg voor hun legers gebruikt werd. Napoleon gebruikte de weg voor zijn legers. Hij wilde de weg zelfs verhard, maar dit gebeurde pas in 1835-1836 onder Koning Willem I

Vanaf de parkeerplaats RA de Dennenlaan in (verhard), bocht naar rechts volgen, u bevindt zich nog steeds in de Dennenlaan. Na Dennenlaan 10 (Cosy Cottage) RA bospad in bij rood-wit geblokte slagboom.

1. Dit pad volgen we tot we aan een viersprong komen, hier gaan wij RA.
2. We nemen het eerste pad LA, links aanhouden.

Hier en verderop zie je ook dat het bos bestaat uit zowel naald- als

loofbomen, veelal aangeplant, hout werd gebruikt als stutpalen in de mijnen. De Amerikaanse eik werd aangeplant vanwege de mooie rode kleur van de bladeren in de herfst.

3. Bij viersprong RD. Dit is ook het terrein van ree, das, vos en konijn.

Overal op de route maar voornamelijk op het voormalig crossterrein zie je in de struikheide bloeien. Struikheide komt voor op onvruchtbare zure en leemachtige grond. Het is een wintergroene dwergstruik die in juli/augustus/ september bloeit met lichtlila naar één kant gerichte bloemen. Belangrijk is de symbiose (samenwerking) van de wortels met de myceliumdraden van schimmels en zwammen. De heide was vroeger belangrijk voor schapenteelt en werd geplagd voor bodem in de potstal. Deze bodem werd met de mest uitgestrooit over de akkers. Ook werden de takken gebruikt voor bezems en borstels. Bijen verzamelen er de heidehoning, die erg lekker en voedzaam is.

4. Bij V-splitsing links aanhouden.

5. Bij T-splitsing LA.

In dit landschap liggen hier en daar nog vergeten restanten van oude verdedigingswallen. De alleroudste stammen soms nog uit de prehistorie of uit de Romeinse Tijd. Deze aarden wallen werden gegraven rondom legerkampen en versterkt met pallsaden en grachten. Archeologische vondsten hier en elders langs de oude Rijksweg Den Bosch-Nijmegen doen vermoeden dat wij hier te maken hebben met een zeer oude verbindingsweg die wellicht ook door de Romeinen gebruikt werd. De naam van onze gemeente, Landerd, verwijst naar een wal, De Landerd, die nu nog te zien is in de Grootgaalse heide en parallel loopt met de Dorpenweg. Opmerkelijk is dat De Landerd precies de grens vormt tussen de voormalige gemeenten Schaijk en Reek. Schijnbaar waren vroeger de heuvels en heidevelden van Reek uitermate geschikt als legerplaats voor krijgsvolk. Dit en de ligging van Reek nabij de vestingstad Grave (Poort van Gelderland) gaf, voortdurend aanleiding tot militaire activiteiten en troepenbewegingen rondom Reek, vooral op de heide rondom de Mineursberg. De militairen gebruikten de Reekse heide om er te overnachten tijdens hun veldtochten, voor militaire oefeningen, om te foerageren en uit te rusten en om zich voor te bereiden. o.a. voor het beleg van Grave.

6. Eerste pad rechtsaf.

7. We lopen nu over een grindpad omhoog naar de Mineursberg.

De Mineursberg heeft de tand des tijds (deels) overleefd. In de jaren "40 van de vorige eeuw was het een mooie berg van 10 à 15 meter hoog, met daarvoor (noordelijk) een prachtig rustiek dalletje.

Staatse troepen bouwden op de Mineursberg een zgn. contregarde, een carré van aarden wallen, aan één zijde open. Deze contregarde moest dienen om het leger te beschermen tegen uitvallen vanuit Grave.

8. Op de Mineursberg aangekomen zien we een V-splitsing. We volgen de meest linkse tak. We lopen een eind de berg over en komen bij een bankje om te rusten.
9. Hier aan het einde van de berg gaan we rechtsaf.

Na de Mineursberg kom je op een van de hoogste gebieden van Reek, en toch is het een nat gebied. Het is het Noordelijkste puntje van de Peelhorst. Je ziet dat het gebied grindrijk is. De Maas, toen nog een wild stromende rivier, ontstond er een laagte, een slenk. Zo'n 200.000 jaar geleden werd door Rijn en Maas hierop zand, grind en leem afgezet. Zo ontstond er een hoogte, terras genaamd, de Peelhorst. Dit terras loopt globaal van Mill langs Reek naar Heesch. Het grind (Reekse bergen) is hier afgegraven voor woning en wegenbouw. In deze omgeving werd ook leem en klei afgegraven om stenen te bakken. De vegetatie is ook bijzonder. Je ziet hier riet, pitrus (biezen), boerenwormkruid, duizendblad, teunisbloem, bijvoet, wolfsmelk, kaasjeskruid, weegbree, hondsdrif en zeggesoorten, die normaal op nat gebied groeien. Dit duidt op wijstgrond.

- 10.** We nemen de eerste afslag rechts en lopen langs de bosrand. Let op! Het pad maakt hier een scherpe bocht naar links maar wij blijven lang de bosrand lopen! Links zien we een lange sloot met jonge schietwilgen.

Aan de linkerkant ziet u het crossterrein. Het werd zo'n 30 jaar gebruikt voor motorcross- en zijspanraces. Anno 2014 is het crossterrein opgedoekt en het terrein zal op den duur een nieuw stukje natuur vormen. Er zijn al vennen ontstaan en de eerste pionier bomen o.a. berken komen op.

Overall in de wandeling schieten in het najaar de paddenstoelen uit de grond. Vliegenzwam (rood met witte stippen) groeit bijzonder vaak in de omgeving van berkenbomen. De schimmeldraden van de vliegenzwam leven in symbiose met de wortels van de berk. De paddenstoel levert voedingsstoffen aan de berk en de berk levert weer stoffen aan de paddenstoel zodat ze beiden kunnen voortbestaan.

- 11.** Pad links aanhouden naar hoger gelegen bankje.

Tegenover het bankje heb je een weidse blik over het terrein. Stel je voor: Vroeger was het een erosiedal van de Maas. Aan het einde van de laatste ijstijd, het Weichselien, (10.000 jaar geleden) werd het opgevuld met z.g. dekzand. Nadien werd dit dekzand nog een aantal malen veplaatst door de dan heersende zuidwestelijke winden zodat er zich dekzandruggen vormden, die dan in de richting Zuidwest – Noordoost kwamen te liggen. Op drogere zandruggen zijn vanaf ± 1200 de oude bouwlanden aangelegd. We lopen hier rechtdoor over een breed pad.

Als u de bron wel wilt bezoeken: De bron is door de grind-afgravingen en herinrichtingen erg kwetsbaar geworden en wij verzoeken u dan ook onze

bron met de nodige voorzichtigheid te benaderen.

- 12.** Bij het markeringpunt gaan we linksaf. Goed opletten!! We steken het terrein recht over, dan naar links via een moeilijk paadje en na ± 15 meter rechts het bosje in. Hier vind je de bron.

Bron van inspiratie. Midden op het crossterrein bevindt zich een natuurmonument: een bron. Water dat opwelt uit de grond. De bron met de ijzerbank daaronder is gevolg van de breuk waarlangs de aardkorst zich beweegt. Daardoor kon er in het verre verleden zuurstof uit de lucht zich gaan binden met het in de aarde aanwezige ijzer en ontstonden er z.g. oerbanken, aardlagen die het water niet doorlaten. Dit water wordt nu door hoogteverschillen, druk van de aarde boven het water en de bewegingen van de aardkorst als het ware naar boven gedrukt. Zo ontstaat dan een natuurlijke bron, schoon en mineraalrijk kwelwater. Het bijzondere is dat het bronwater niet befrist en altijd open is. Op de natte plekken rondom deze bron komen enkele zeldzame planten voor, o.a. dopheide, moerasspirea, bitterzoet, zegge-soorten (soort gras). De bron is een inspiratiebron voor legendes en romantiek. Prachtige bruine aardtinten en eeuwig stromend water nodigen je uit. Achter de bron bevindt zich nog een vennetje. De zeldzame vuursalamander komt hier nog voor. Reeën gebruiken de bron als drinkplaats, je ziet de sporen rondom de bron. Als we goed kijken zien we in de buurt van de bron de gewei- en de oortjeszwam (kleintjes).

Weer terug van de bron het terrein terug oversteken en meteen pad links volgen.

Als u de bron niet wilt bezoeken:

- 13.** Bij markeringpunt gaan we linksaf, pad rechts aanhouden, dit volgen.
14. Bij T-splitsing rechtsaf.
15. Bij volgende T-splitsing linksaf.
16. Volgende kruising rechtdoor. Pad blijven volgen
17. Bij T-splitsing rechtsaf. Naar **K.P.N. 46**

Na de bron kom je uit in een bosgebied waar uitheemse bomen staan, o.a. Amerikaanse eik en (douglas)sparren. Ook zie je hier opmerkelijke kuilen, leemafravingen. We zien kaarsrecht-groeiende mastbomen, gebruikt voor scheepsmasten. De lichtbruine, hangende kegels en de geur van de naalden doet denken aan frisse appeltjes en citroen. Tussen de jonge aanplant vinden we varens, braam, vingerhoedskruid en wilgenroosje. Reeën, eekhoorns, en andere kleine zoogdieren vinden er hun voedsel en beschutting. Een rijke brouwer uit Grave had hier zijn weekend/zomer-verblijf. Hij zou rond 1900 de eiken-bomen hebben laten aanplanten als een oprijlaan. 's-Zondags reed hij dan met zijn koetsje door het bos naar Grave v.v.

We komen in de buurt van een nertsenfokkerij (ruikt u ze?). Ze worden gefokt voor bont, olie en cosmetica.

- 18.** Op **K.P.N. 46** einde pad links, dit is de Rustvenseweg. Een eindje verder langs de weg zie je de Rustvenseloop. Volg **K.P.N. 47**.

Het ven was tevens het begin van de Rustvense loop, vroeger een beekje

dat uitmondde op de Hooge Raam. De meeste vennen zijn ontstaan tijdens de afzetting van dekzand. Bij deze afzetting werden heuvels gevormd, maar ook laagten uitgeschoven. Toen het ijs ging smelten steeg de grondwaterspiegel, zodat er water in de laagten kwam te staan en er vennen ontstonden waar veenvorming plaats vond. Lopend op de Rusven-seweg heb je een weids uitzicht. Recht voor je zie je het dorp Zeeland, aan de rechterzijde de Dorpenweg (Ravenstein, Uden.)

19. op **K.P.N. 47** links. Richting **K.P.N. 48**.

Na ± 300 meter aan de linkerkant een vennetje. Dit wordt ook wel de Grard Broerenskuul genoemd (Goed kijken, het zit verscholen achter een hogere berm). Dit ven kenmerkt zich door een 'valse' waterspiegel. Door de leembodem wordt de waterspiegel van het ven op een hoger niveau gehouden dan de grondwaterstand. Als u wilt kunt u om het vennetje heenlopen. Tegenover het ven, in de berm, vindt u de salomonszegel, lange ronde overhangende stengels dragen talrijke bladeren. In de bladoksels hangen witte bloemen (mei, juni). De afgestorven bloeistengels laten op de wortelstok van de plant een zegelachtig litteken achter; de zegel van Salomon. Aan de rechterkant van het ven ligt de grond meters hoger. Het zijn z.g. enkeerdgronden : vruchtbare gronden die door de mens zijn ontgonnen door er veel zand, plantenresten en stalmest op te brengen. Kijken we recht vooruit dan zien we in de verte de Corridorweg met iets verder nog de paardenmelkerij, een deel van het gehucht Duifhuis. Daar stonden waarschijnlijk vroeger de twee Reekse boerderijen die in 1530 van drossaard (van Land van Ravenstein); Heer Joest de Gruiter, toestemming kregen om op de Gras peel hun vee te laten grazen en de grond te ontginnen. De Kouwenberg lag vroeger ook in dit gebied. Nu defensieterrrein.

20. Wij vervolgen onze weg, naar **K.P.N. 48** passeren de Rustvense loop weer en nemen op **K.P.N. 48** eerste weg naar links, 'Duifhuis' Volg **K.P.N. 76**

Vóór 1942 hoorde het gehucht Duif huis nog bij de gemeente Reek. Er is een anonieme tekening van het Duif huis in Reek.

21. Wij blijven het pad volgen en zien rechts Ricardo een vacan-tie-home voor kinderen.

22. We gaan rechtdoor. De laan die wij oversteken is de Kamplaan.

Op Kamplaan 1 was een Kampeertehuis gevestigd. In 1938 wordt het geopend als buitenterrein voor de Jonge Wacht (georganiseerd jeugdwerk). Het heet dan "De Koekoek". Tijdens de tweede wereldoorlog is het verboden terrein en na de oorlog komt de Jonge Wacht er niet meer terug. In 1954 komt er een blokhuut voor het Jeugd-werk, totdat er in de parochietuin van Reek een nieuw onderkomen, De Rekelhof, gebouwd wordt. Na die tijd is het terrein overgenomen door een stichting die aan Rotterdams jeugd, de z.g. bleekscheetjes, een buitenverblijf biedt, het kamphuis Ricardo .De laan met aan weerszijden Amerikaanse eiken, de Kamplaan, is dus vernoemd naar dit kamphuis. Anno 2014 is hier een nieuwe groepsaccommodatie opgericht, met de naam "de Mineursberg". De mineursberg is een in 2006 geopend natuurgebied van ong. 80 ha. Het gebied komt aan zijn naam omdat in de Napoleontische tijd hier

de mineurs (specialist in laten ontploffen van explosieven) en Sappeurs (militair die obstakels op marsroute verwijderd) oefende.

23. Bij kruising rechtdoor, de weg gaat ver in een bospad.

24. De volgende kruising RD. Vóór het terrein rechtsaf volg **K.P.N. 76**

25. Pad volgen. Eerste pad RA naar de weg "de Corridor". Hier is ook een startpunt gecreëerd en kunt u ook parkeren. Tevens zijn daar 2 informatieborden geplaatst. Een mountainbike route en een wandelroute. Vanaf hier kunt u de knooppuntenroute weer volgen.

26. U blijft het pad rechtdoor volgen naar **K.P.N. 39**.

27. Bij **K.P.N. 39** LA weg volgen.

28. Einde weg linksaf, u komt nu weer bij " de Witte Molen".

13

Raamdalpad 9 km

K.P.N. 50 - 49 - 47 - 48 - 79 - 44 - 43 - 20 - 80 - 11 - 50

Kenmerken: noordoosten van Zeeland en een stukje van Langenboom, ruig begroeide smalle boerderijen, akkers en bossen en door het dal van de Hooge Raam, grootschalige akkers en weilanden, mooie biotopen en vergezichten, reliëf in het landschap.

Start: zalencentrum

Het Witte Huis, Reeksweg 7 in Zeeland (**K.P.N. 50**).

1. U gaat vanaf het parkeerterrein RA (u loopt dus langs Het Witte Huis).

2. Op **K.P.N. 50** Eerste weg RA (Kreitsberg). Volg **K.P.N. 49**.

Deze weg en het stukje vanaf Het Witte Huis zijn nog een deel van de oude doorgaande weg van Eindhoven – Nijmegen, en maakte in de Tweede Wereldoorlog bij de opmars van de geallieerden deel uit van de corridor bij de bevrijdingsactie Market Garden.

Een kruisbeeld is geplaatst omstreeks 1930 door de buurtbewoners. Pastoor Kitselaar heeft deze plaats uitgekozen omdat deze weg een belangrijke invalsweg van Zeeland was. U wandelt tussen rijen van lindebomen met erachter verspreid liggende boerderijen. Voordat de verharde weg over gaat in een zandweg, staat rechts in de hoek van de tuin een Maria grot. Deze is door de buurtbewoners gemaakt in 1945, uit dankbaarheid dat zij de oorlog van 1940-1945 goed waren door gekomen.

3. Op **K.P.N. 49** de T-kruising LA richting **K.P.N. 47**.

4. Bij **K.P.N. 47** RA richting **K.P.N. 48**.

De bossen, hoofdzakelijk naaldbossen, groeien op lichte zandgronden. De heuveltjes in de bossen zijn stuifduintjes. Het bos rechts heeft veel onderbegroeiing en is daardoor rijk aan vogels o.a. kraaiachtige, duiven, de buizerd en havik en veel struweelvogels. Ook kleine en grotere zoogdieren waaronder de vos ende das komen in deze bossen voor.

Links in de bossen aan de rand van het pad, ligt een vijver genaamd "Grard Broerens kuil", genoemd naar de voormalige eigenaar van dit bos. De vijver is ontstaan doordat de boeren uit de omgeving hier vroeger het witzand hebben gegraven, nodig voor de bouw van huizen en stallen. De vijver is diep en wordt door zijn rustige ligging veel gebruikt als badplaats en drinkplaats voor vogels en andere dieren waaronder de reeën. Rechts ligt een fraaie houtwal die diende als afscherming van de hoog gelegen akkers erachter. In de bermen komt een rijke vegetatie voor van onder andere wilgenroosje, Salomonszegel, hennepnetel en brandnetel.

6. Zandweg gaat over in een verharde weg (U passeert K.P.N. 48). Volg K.P.N. 79.

U verlaat nu het bosgebied en u komt in het oude boerengehucht Duifhuis. In 1533 wordt hiervan in geschriften al melding gemaakt. De Graspeel was onontgonnen gebied. Tot het midden van de 17de eeuw behoorde Reek tot de parochie Velp. Pas in 1942 hoorde Duifhuis bij Zeeland. Indien u de route wilt verkorten gaat u op de kruising met de verharde weg rechtsaf. Na ongeveer driehonderd meter bent u weer op het beginpunt.

7. Verharde weg met fietspad oversteken (Graafse Baan).

De eikenbomen die hier groeien zijn meer dan honderd jaar oud. Links ziet u op nummer 3 paardenmelkerij Orchid's. Het bedrijf telt ruim 300 paarden die op vaste tijden in de weilanden bij de boerderij verblijven. Op de vlakke jagen vaak de buizerd, havik en torenvalk. In de zomer vliegen boven de weilanden de huis-en boerenzwaluw. Vervolgens komt u in een landbouw gebied. Links en rechts van de weg staan oude en jonge knotwilgen. De verhoging in het landschap links, is ontstaan door een oude vuilstort, welke later afgedekt is. Op deze oude belt komen veel bloemen en planten voor. Rechts liggen enkele boerderijen; De Hoefkens. Blijf echter de weg rechtdoor volgen. Waar links van u het bos begint, ziet u rechts over de weilanden nog een bosje liggen. Het betreft een broekbos, laag gelegen en erg nat. Het wordt het Smitskes bos genoemd. Achter dit bos komen twee thans gekanaliseerde waterstromen samen (de Graspeelloop en de Rusvenloop), die meanderend hun weg vervolgen, genaamd de Hooge Raam. Links in de Reekse bossen is een militair oefenterrein gelegen. Door zandverstuivingen in het verleden, zijn hier kleine heuveltjes ontstaan.

8. U blijft de weg volgen. (K.P.N. 44) u passeert K.P.N. 79.

Het Raamdall ligt voor u. Het riviertje De Hooge Raam mondt uit in de Raam bij Escharen en komt uit in de Maas bij Grave. Steek de Hooge Raam over. Opvallend is de trede (hoogteverschil) in het landschap. In de Hooge Raam ziet u een karakteristiek stuwte, door waterschippers aangeduid als "Anton Pieck stuwtype", om het waterpeil te regelen. Dit geeft aan, dat het verval groot is. Langs de Hooge Raam is, als u veel geluk heeft, het

ijsvogeltje waar te nemen. Ook de blauwe reiger is er een vertrouwde gast.

9. De zandweg gaat over in een verharde weg.

Het gebied genaamd Zandvoort, ligt aan de oude verbindingsweg van Reek naar Mill. Bij de boerderij links op huisnummer 24, was tot 1900 een halte van de postkoets. Vóór de boerderij staan zeer oude leilinden. (Voorbij deze boerderij vindt u links op de hoek een picknicktafel.)

10. Bij K.P.N. 43 meteen voorbij de boerderij op nr. 24, RA het zandpad op. Het zandpad ligt tegen de bosrand volg K.P.N. 20.

De bomen vooraan met een hele grove schors, zijn robinia (een pseudo-acacia). Het hout van deze bomen is zo hard, dat het wel inlands hardhout wordt genoemd. De gemengde bossen zijn rijk aan vogels, vooral kraaiachtigen en de buizerd, havik en ransuil hebben hier een broedplaats gevonden. Maar ook de wielewaal en nachtegaal komen hier voor. Rechts kijkt u over de landerijen. Hier komen veel reeën voor.

11. Zandpad alsmaar rechtdoor volgen.

U passeert links een bos met douglassparren waarvan de naalden sterk naar citroen ruiken. Rechts ligt een bosje met kreupelhout.

12. Zandpad recht oversteken.

Het pad is erg smal, met veel begroeiing. Rechts van u heeft u een mooi zicht over de akkers. Het pad is met gras en hondsdrif begroeid.

13. Smalle pad rechtdoor alsmaar volgen. Volg K.P.N. 20.

14. Aan het einde van het pad gaat u bij een brede weg (Schaapsdijk) LA.

In het weilandje links, zijn vaak fazanten te zien.

15. Na ongeveer honderd meter RA volg K.P.N. 20.

Dit begroeide pad ligt vóór een eikenwal waarin vooraan twee grote eiken staan. Ook staan hier veel ratelpopulieren. De berm is rijk aan kruiden. In het voorjaar groeien er onder andere akker- en gewone hoornbloem, bijvoet, reigersbek, oieivaarsbek en rode klaver. De jonge aanplant van vooral besdragende struiken, waaronder sleedoorn, meidoorn en lijsterbes, vormen een deel van de verbindingzone tussen twee bosgebieden.

- 16.** Aan het einde van de akker RA het bosje in. U blijft het begroeide pad door het bosje volgen. Door het eikenbosje is de erachter gelegen akker goed zichtbaar.
- 17.** Waar de akker links van u eindigt en het bos begint, het pad LA het bos in.

Het pad is gelegen aan de rand van een vergrast heidegebiedje. In het natuurgebiedje groeien nauwelijks bomen terwijl de bodem begroeid is met graspollen van het pijpestrootje. Dit gras heeft een stengel zonder knopen en werd vroeger gebruikt om de pijp schoon te maken. Konijnen en hazen zijn hier ruimschoots aanwezig. In de enkele bomen die er staan is vaak de geelgors gezien. In de wat dichtere begroeiing aan de randen zijn vaak groenlingen en boomleeuweriken te vinden.

- 18.** Einde bospad gaat u LA een brede zandweg op.
- 19.** Na passeren van een bosje en oude eikenwallen met een onderbegroeiing van adelaarsvarens, komt u op de verharde weg. U blijft deze weg volgen.

De eikenwallen zijn oud. Ze zijn aangeplant om het stuifzand te vangen ter bescherming van boerderijen en akkers. De boeren gebruikte het hout als geriefhout. Nu bieden deze wallen een broedplaats voor veel vogels. Vooral de hollenbroeders spechten, uilen en kauwen maken er gebruik van, maar natuurlijk ook de struweelvogels.

- 20.** Op **K.P.N. 20** de kruising gaat u RA (Vliesweg). Volg **K.P.N. 80**.
- 21.** Op **K.P.N. 80** volg **K.P.N. 11**.

U passeert het gekanaliseerde gedeelte van de Hooge Raam die stroomt door de Graspeel; het gebied tussen de Graafse Raam en de Kleine Graspeel. De Graspeel bestond vroeger uit gemeenschappelijke natte weidegronden van het Land van Cuyk en het Land van Ravenstein, maar was ook een twistpunt tussen beide landen vanaf de 15de eeuw. In 1842 werd definitief de grens vastgesteld en vormden De Hooge Raam en De Graspeelloop (vroeger ook wel Scheiwal genoemd) de grens. Vanaf 1842 bepaalde deze waterloop de grens tussen de gemeenten Zeeland en Escharen waartoe Langenboom behoorde. De grens vormt nog steeds een scherpe dialectgrens. De verbreedde Hooge Raam zorgt ervoor dat de afwatering van de Graspeel in Zeeland verbeterde. Ook dit gebied is laag gelegen en nat. De Graspeel vormt het meest noordelijk gelegen deel van het Peelgebied. In het gebied komt het kwelwater van de hoger gelegen gebieden van ondergrondse stroming aan de oppervlakte. Hierdoor komen veel bijzondere planten voor. Bovendien ligt er een breuk die mede de oorzaak is van stagnatie van afvoer van het grondwater. In het kwelwater komt vanuit de ijzerhoudende bodemlagen veel ijzer voor. Wanneer het ijzer in aanraking komt met zuurstof gaat het roesten en kleurt bruin. Het slootwater is dan ook veelal bruin van kleur. Om het gebied geschikt te maken voor de landbouw zijn er brede afwateringsloten gegraven. Het gebied de Graspeel is rijk aan weidevogels onder andere de kievit, wulp, scholekster en zelfs de grutto komt hier voor. De lange rechte weg, omzoomd met oude knotwilgen, is de Logtschedijk.

- 22.** Op **K.P.N. 11** de kruising met verharde weg gaat u RA (Heihorst). U blijft deze weg volgen. Volg **K.P.N. 50**.

De bomen langs de weg zijn essen. Een waterminnende boom. Rechts zijn nog twee bossen met waterminnende bomen geplant als compensatie in de ruilverkaveling uit de jaren '70 van de vorige eeuw. Het bos bestaat hoofdzakelijk uit populieren met enkele elzen en essen. Voor de vogels is het een prachtig schuilen broedgebied. Heihorst gaat over in Reekseweg.

- 23.** Op de kruising met de verharde weg met fietspad LA, richting Zeeland **K.P.N. 50**, en u wandelt tot zalencentrum Het Witte Huis. U bent aan het einde van deze wandeling gekomen.

14

Nabbegatsepad 8,5 km

K.P.N. 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 37 - 34 - 35 - 36 - 52 kort

Kenmerken: Natuurwandeling, cultuurhistorische, oude boeren-derzettingen Zevenhuis, Nabbegat en Voederheil, kransakkerdorp.

*U begint de wandeling vanaf het parkeerterrein aan de Weversweg in Zeeland (**K.P.N. 52**).*

- 1.** U loopt richting **K.P.N. 53**.

U loopt langs naturistencamping De Peelrand. Rechts ligt een open landbouwgebied met daarin een ruilverkavelingsboerderij aangelegd in de jaren '80 van de vorige eeuw. Een stuk achter de boerderij ligt het begrazingsgebied van de Maashorst. Langs het pad staan oude eiken. De onderbegroeiing bestaat deels uit Amerikaanse vogelkers, ook wel bospest genoemd. In het voorjaar en in de zomer zijn hier typische struweelvogels als de Geelgors en de Grasmus te zien.

- 2.** U loopt richting **K.P.N. 54, 55 en 56**.

Rechts ziet u een oorspronkelijk nat en kleinschalig gebied "het Straatsven", waar men in de vroege ochtend of 's avonds in de schemering langs de bosrand soms reeën kan waarnemen. De diepe ruilverkavelings-sloot heeft het oorspronkelijk natte weidegebied sterk laten verdrogen waardoor nu akkerbouw mogelijk is geworden. U passeert camping de Heische Tip. De zwemvijver is ontstaan door zandwinning, de plas werd door de Zeelandse bevolking vroeger ook wel aangeduid als lesche gat.

- 3.** U loopt richting **K.P.N. 37**.

Zeeland is een kransakkerdorp. Rondom de dorpsakkers zijn kleine gehuchten ontstaan. U loopt inmiddels via één van de kransakkergehuchten; Zevenhuis. Vroeger bestaand uit een zevental boerderijen. U passeert ruitersportcentrum "De Drie Linden". Iets verderop aan linkerkant op de straathoek staat een Mariabeeld. Dit is hier door de buurtbewoners

uit dankbaarheid geplaatst na de Tweede Wereldoorlog. Tussen de boerderijen ziet u, met enig geluk Huismussen, Ringmussen, en in de zomer Boeren- en Huiszwaluwen rond vliegen. Op Zevenhuis staan diverse soorten boerderijen zoals langgevelboerderijen, kortgevelboerderijen en zogenaemde krukhuisen. Het krukhuys is de oorspronkelijke boerderijvorm van deze omgeving. De plattegrond heeft een T-vorm. Vaak staat bij deze boerderijen een houten schuur. Huisnummer 16 is een langgevelboerderij.

4. Bij **K.P.N. 37** kunt u kiezen hoe u de route vervolgt.

A. Indien u meer van de gehuchten of boerderijen / kransakkerstructuur wilt zien gaat u rechtdoor en loopt u via **K.P.N. 38 en 33**, via de gehuchten Voederheil en Nabbegat naar **K.P.N. 34**.

Langs de weg staan weer diverse boerderijtypen zoals op Zevenhuis. Op huisnummer 1 staat een kortgevelboerderij. Dit was een hallehuis (een huis waar mens en dier in één ruimte samen leven) met deeldeuren in de eindgevel. Bij de boerderij staat een van oorsprong Vlaamse schuur. De T-boerderij op nummer 3 stamt uit 1880. Huisnummer 13 is in 2010 herbouwd in de oude stijl; een kortgevelboerderij. Let op de karakteristieke ligging van de boerderij en schuur ten opzichte van elkaar en de weg. Voorbij Schaijkseweg 15a staat een Mariagrot. De grot is gebouwd van brokstukken van de funderingen van barakken van het Nederlandse leger die hier stonden tussen 1939 en 1940. De grot werd in 1942 gebouwd ter verering van Maria. Tot 1959 stond de grot aan de overkant van de weg, echter doordat de weg verlegd werd, werd de grot op deze plaats herbouwd. In 1996 werd de grot opnieuw herbouwd omdat ze erg verzakt was.

Na Voederheil komt u in buurtschap Nabbegat. Dit is een agrarische nederzetting van omstreeks 1600, bestaande uit een lintbebouwing aan de rand van hoger gelegen zandgronden en aangrenzende heidevelden.

B. Indien u liever door bossen en bosranden loopt gaat u bij **K.P.N. 37** links de zandweg in richting **K.P.N. 34**.

Deze zandweg loopt door de oostflank van de bossen van de Maashorst. Rechts heeft u zicht op de boerderijen van Nabbegat, een agrarische nederzetting van omstreeks 1600, van dezelfde leeftijd als Zevenhuis. Deze nederzettingen bestaan uit lintbebouwing, langs de rand van hoger gelegen zandgronden en aangrenzende oorspronkelijke heidevelden. Rechts in het bos liggen stuifzandruggen. Deze zijn ontstaan door overbeplaggen en te intensieve begrazing van de heidevelden. Het zand was niet meer afgedekt en ging stuiven. Om de zandverstuivingen tegen te gaan, plantten de boeren bomen en struiken. Hierin werd het stuivende zand gevangen en ontstonden er zandheuvels. De hoogste zandheuvel en tevens één van de hoogst gelegen plekken in Landerd, wordt de Nabbegatseberg genoemd. Vroeger haalde de bevolking hier zand voor de huizenbouw.

Bij het verlaten van het bos, loopt u naar het buurtschap Nabbegat. Langs de bosrand zien we vaak konijnen en soms een Haas in het weiland. Ook is het hier een mooi biotoop voor de Buizerd, Havik en Torenvalk. U passeert een herbouwde boerderij. In buurtschap Nabbegat staan mooie oude eikenbomen, leilinden en kastanjabomen. Ook is hier een grote schaphenhouder gevestigd die met zijn Kempische heide-

schapen diverse natuurgebieden in de omgeving begraaft.

Rechts is Haras Campo Verde gevestigd, Portugees voor "Stoeterij De Groene Weide". Er lopen Mangalarga Marchador paarden, een uit Brazilië afkomstig paard dat ongeveer 200 jaar geleden ontstond door een kruising van een Portugese hengst met Berber- en Iberische merries. In Nederland komen slechts een tachtigtal Marchadores voor.

5. U loopt richting **K.P.N. 35**.

U treft hier hoofdzakelijk naaldbossen aan bestaande uit Grove den, Zwarte den en de Zeeden. Laatstgenoemde heeft hele lange naalden en grote dennenappels. Deze dennenappels zijn erg in trek bij de zeldzaam geworden Eekhoorn. De bossen hebben een onderbegroeiing van varens. Veel boeren hadden vroeger elk een stukje bos voor hun geriefhout (hout voor afrasteringen, gereedschapstelen, vlechtwerk en stookhout).

De weg leidt langs de bosrand. Deze weg was vroeger de grens tussen Schaijk en Zeeland. U komt terecht op de Fransebaan. De naam Fransebaan herinnert aan de tijd dat de Franse troepen onder leiding van Napoleon hier verbleven. In deze Nabbegatsche bossen zijn overal stuifduinen te zien.

6. U loopt richting **K.P.N. 36**.

In dit gebied broedt ondermeer de Bosuil en de zeldzame Wespendif. Deze vogel lijkt erg op de Buizerd en leeft van de larven van wespen en bijen. Hij heeft een duifachtige kop en een slanke haaksnavel om honingraten en wespenlarven open te kunnen peuten. De poten van deze roofvogel zijn bedekt met een dikke huidlaag welke moeten voorkomen dat de Wespendif al te veel gestoken wordt. In de lucht is hij herkenbaar aan de twee zwarte strepen onder aan zijn staart. In de bossen komen Boomklevers voor en in sommige periodes ook Kruisbekken. Deze vogels hebben een speciale snavel om dennenappels te kunnen openen. In de bossen wordt gewerkt aan bosvorming. Het oorspronkelijke produktiebos wordt stapsgewijs natuurlijker en gevarieerder gemaakt. Ten noorden van de Nabbegatsche bossen ligt de deels beboste Schaijkse heide. Hier leeft een kudde Moeffons.

U passeert rechts een ven; De Smerdel. Dit gebied is laag gelegen. Het ven werd als drenkplaats gebruikt door de paarden van het leger van Napoleon. In die tijd was dit een uitgestrekt heidegebied. De Smerdel is rijk aan amfibieën, kikkers, padden en salamanders. Hier komt onder meer de zeer zeldzame Heikikker voor. Het mannetje van deze kikkersoort kleurt in de paartijd helemaal blauw.

U komt op de Inkaweg. Deze naam houdt verband met het aan de linkerkant van deze weg gelegen terrein van de Stichting Jeugdbelangen Zeeland waar al vele tientallen jaren in de zomervakantie de jeugdvakantieweek wordt gehouden; het Inkakamp. Ook door het jaar heen wordt dit terrein verhuurd aan jeugdgroepen en verenigingen.

Opnieuw komt u op een zandweg, overgaand in een bospad. De zandgronden in dit gebied zijn rijk aan kiezelstenen. Tot ongeveer 125.000 jaar geleden, vóór de vorming van de horst, bracht de Maas hier grof grindzand. Dit was het stroomgebied van de Maas. Met het Maaswater werden veel stenen uit de Ardennen mee gevoerd.

U passeert het voormalige Mobilisatiecomplex Zeeland. Op dit terrein werd defensiemateriaal opgeslagen en er werden beveiligingsoefeningen gedaan. In 2008 zijn de vele opslagloodsen gesloopt. Ook de wegen en overige voorzieningen zijn verwijderd en het gebied is teruggegeven aan de natuur.

Vervolgens komt u terug bij het parkeerterrein aan de Weversweg. Het parkeerterrein ligt in een ruilverkavelingsbosje aangelegd in de jaren '80. Onder de bomen door hebt u uitzicht over het begrazingsgebied van de Maashorst. Hier grazen Schotse Hooglanders, Kempische Heideschappen en paarden en leven vogels als de Veldleeuwrik, de Geelgors, Roodborsttapuit, Grauwe Klauwier en in de winter de Klapekster. Deze laatste twee klauwierachtigen maken dankbaar gebruik van de aanwezige doornstruiken om hun prooi (insekten, muizen en jonge vogels) aan te spijzen.

15

Boomfeestpad 7 km

K.P.N. 56 - 55 - 36 - 52 - 53 - 60 - 59 - 85 - 56

Kenmerk: velden, bossen en stuifduinen, natuurgebied de Maashorst.

U begint de wandeling vanaf de parkeerplaats bij camping De Heische Tip aan het Straatsven in Zeeland (K.P.N. 56). U loopt richting K.P.N. 55.

De zwemvijver bij de camping is ontstaan door zandwinning in het begin van de jaren '60 ten behoeve van de aanleg van de provinciale weg van Ravenstein naar Uden. De plas werd door de Zeelandse bevolking ook wel aangeduid als lesche gat, naar de vroegere eigenaar les van Dongen. In de waterpartij zwemmen Wilde eenden, Waterhoentjes en soms ook Canadese, Nijl- of Grauwe ganzen.

1. U loopt richting K.P.N. 36.

Links in de berm, onder de struiken groeit de Stinkende gouwe. Deze plant heeft in de zomer gele bloemen en als de stengels afbreken komt

er een giftig oranje-geel sap vrij. Aan het zaadje van deze plant zit het zogenaamde mierenbroodje, wat als voedsel erg in trek is bij de mieren. Doordat de mieren de mierenbroodjes meeslepen naar hun nest, worden de zaden snel verspreid. Hier komen veel vogels voor, onder andere de Vlaamse gaai, Houtduif, Kraai en Ekster.

Links en vóór u ziet u gemengd bos. In het bos links voor u groeit de Adelaarsvaren. Deze plant is zeer giftig voor zowel mens als dier. Behalve de Grove den, groeit hier ook de Zeeden. De naalden van de Zeeden zijn minimaal vijftien centimeter lang en de dennenappels zijn erg groot. De Eekhoorn is verzot op de zaden ervan. Aan de linker kant ziet u een eikenwal, en wat verderop twee zogenaemde langgevel-boerderijen. Dit type boerderij werd in deze streek veel gebouwd.

U loopt nu langs de Weversweg. Langs deze weg staan berkenbomen, herkenbaar aan de witte stam. In de Maashorst komen op sommige plaatsen (onder meer langs de Weversweg) nog knotberken voor. Dit is een typisch Brabants verschijnsel. De berken werden regelmatig afgezet voor het oogsten van geriefhout, het maken van bezembossen en als veevoer.

U wandelt tussen grootschalige akkers, ontstaan door de ruilverkaveling. U loopt parallel aan het fietspad dat door de buitenring van de Maashorst kronkelt. Vervolgens komt u in de bossen. In de bosrand is soms de Buizerd te zien. In het voorjaar cirkelt hij vaak hoog in de lucht. Soms scheert ook de snelle Havik door de bossen en langs de bosranden. In dit gebied komt ook nog de zeldzame Wespindief voor. Hij lijkt op de buizerd maar eet vooral grote insecten als wespen. Hij laat zich vooral zien en horen in de nazomer.

De zessprong van wegen (!) wordt ook nog gekruist door een waterloop. Deze werd in de 19de eeuw gegraven en in de 20ste eeuw herhaaldelijk verbeterd voor de afwatering van de voormalige woeste gronden. In 1960 is hij bij de ruilverkaveling gekanaliseerd. Het water van de oostelijke flank van de Maashorst stroomt hier in oostelijke richting en mondt uit in de Rusvenseloop en uiteindelijk in de Hooge Raam en de Maas in Grave.

Het pad voert langs veel kleine zandheuveltjes, ook wel stippels genoemd. Deze zijn ontstaan door stuifzand voordat de bossen aangeplant werden. Het stuifzand ontstond door het overplaggen van de toen hier aanwezige heidevelden. Begin vorige eeuw zijn dennenbossen aangeplant, geleidelijk groeide hierin ook loofhout. De voormalige productiebossen in de Maashorst worden geleidelijk omgevormd naar natuurlijke bossen waar natuurlijke processen weer hun gang kunnen gaan. Bosranden en delen van het bos worden gekapt om variatie te krijgen in leeftijdsopbouw en biotoopovergangen. Geleidelijk zal, zoals dat ook vroeger was, weer meer water in het gebied worden vastgehouden en zal sprake zijn van een gevarieerd natuurgebied waarin de natuur zo veel mogelijk haar eigen gang kan gaan.

U komt op de Inkaweg. Deze naam houdt verband met het aan deze weg gelegen terrein van de Stichting Jeugdbelangen Zeeland waar al vele tientallen jaren in de zomervakantie de jeugdvakantieweek wordt gehouden; het Inkakamp. Ook door het jaar heen wordt dit terrein verhuurd aan jeugdgroepen en verenigingen.

2. U loopt richting K.P.N. 52.

Langs het bospad waar u nu loopt, bloeit in de zomer de Breedbladige wespenorchis. Ze groeien vaak op plaatsen die ingrijpend door de mens beïnvloed zijn, zoals langs wegen en bospaden. Deze orchidee wordt tijdens de bloei bezocht door de Plooi vleugelwesp. De Latijnse naam orchis betekent "testikel", afgeleid van de vorm van de knollen. De onderlip van de bloem is een kommetje met zoetig vocht wat een aantrekkelijke geur heeft voor wespen. Ze drinken graag van het bedwelmende en verslavende vocht. Ze zwalken soms door de lucht en lijken wel dronken.

U passeert het voormalige Mobilisatiecomplex Zeeland. Op dit terrein werd defensiemateriaal opgeslagen en er werden beveiligingsoefeningen gedaan. In 2008 zijn de vele opslagloodsen gesloopt. Ook de wegen en overige voorzieningen zijn verwijderd en het gebied is teruggegeven aan de natuur.

U komt vlakbij een parkeerterrein aan de Weversweg. Het parkeerterrein ligt in een ruilverkavelingsbosje aangelegd in de jaren '80. Onder de bomen door hebt u uitzicht over het begrazingsgebied van de Maashorst. Hier grazen Schotse Hooglanders, schapen en paarden en leven vogels als de Veldleeuwierik, de Geelgors, Roodborsttapuit, Grauwe Klauwier en in de winter de Klapekster. Deze laatste twee klauwierachtigen maken dankbaar gebruik van de aanwezige doornstruiken om hun prooien (insecten, muizen en jonge vogels) aan te spiesen.

3. U loopt richting K.P.N. 53.

U passeert naturistencamping De Peelrand. Rechts ligt een open landbouwgebied. De Torenvalk hangt er vaak hoog in de lucht te bidden, op zoek naar muizen. U wandelt nu door een eikenlaan met een onderbegroeiing van Amerikaanse vogelkers, ook wel bospest genoemd.

4. U loopt richting K.P.N. 60.

Hier vindt u gemengd bos met verderop rechts, veel aanplant van sparren. Let u op de afgekloven dennenappels, dit is het werk van de eekhoorn. Hij gebruikt de zaden als voedsel. Links en rechts liggen kleine begroeide stuifzand heuvels. Het gebied is rijk aan bosvogels. Ook komen hier Reeën voor. U loopt in een bos met veel sparren. Deze bomen hebben een rechte stam. In het stuifduin zitten holen van konijnen. Ook de Vos en de Das komen hier voor. De landweg voert tussen akkers en graslanden door. Dit gebied heet Straatsven. Vroeger was het hier zeer nat. Door het graven van ontwateringsloten is het gebied een stuk droger geworden. In het vroege voorjaar komen in de weilanden pinksterbloemen en speenkruid voor (de knolletjes van deze plant lijken erg op speentjes). U passeert K.P.N. 59. Rechts achter de akkers, ziet u een oude stuifzandwal. De begroeiing heeft het stuifzand gevangen.

U komt bij het zogenoemde Schoolbosje. Het pad rechts vóór het bord volgen door het bosje. Het bosje is vanaf 1998 aangeplant op Boomfeestdag door de leerlingen van de basisscholen uit de gemeente Landerd. U loopt een halve cirkel door het graslandje en bosje en houdt hierbij links aan. Dit bospad rechts aanhouden bij de hoek van het weiland. Dit weilandje is omzoomd door bos. Vroeg in de ochtend zijn hier vaak reeën te zien. Ook de das komt hier voor.

5. Via K.P.N. 85 (Tweehekkenweg) loopt u naar K.P.N. 56.

16

Het Akkerpad 13 km

K.P.N. 58 - 85 - 56 - 55 - 54 - 59 - 60 - 61 - 3 - 72 - 73 - 74 - 71 - 70 - 78 - 69 - 62 - 68 - 67 - 57 - 65 - 77 - 64 - 13 - 14 - 58

Kenmerk: diverse biotopen, natuurgebieden, akkers, stuifduinen, bossen, wijstgronden, bebouwde gebieden met tuinen gehuchten 't Oventje, de Groesplak, de Brand en het Melkpad, inkorten mogelijk

U begint de wandeling op het Raadhuisplein (naast het gemeentehuis) aan de Kerkstraat in Zeeland (K.P.N. 58).

1. U loopt richting K.P.N. 85 (U gaat de straat met het verkeersbord "doodlopende weg", in. Dit is de Rector van Gerwenstraat).

U wandelt door de Molenstraat met typerende jaren '50 huizen. De laan van lindebomen is ook geplant in de vijftiger jaren. Lindebomen hebben vaak last van luizen die zoete klevende afvalstoffen afscheiden (Honingdauw). Op de Honingdauw vestigt zich de Roetdauwschimmel die een zwarte aanslag kan veroorzaken. De luizen worden tegenwoordig biologisch bestreden met lieveheersbeestjes.

Aan het einde van de straat staat een Bergkoren molen uit 1832 genaamd "De Dageraad" ofwel de van Aarsensmolen. Het betreft een uit baksteen opgebouwde molen, gedekt met dakleer. Oorspronkelijk werd met deze molen graan gemalen. De boeren uit het dorp brachten hun graan naar de molen en gebruikten het meel voor brood bakken en voor veevoer. Momenteel fungeert de molen als opslagplaats en is eigendom van de gemeente.

U passeert even verderop een Mariakapel. Het kapelletje werd ingezegend op 1 mei 1949. Omdat Zeeland gespaard bleef voor grote rampen in de Tweede Wereldoorlog werd uit dankbaarheid deze kapel gebouwd. Tevens is het een gedenkplaats voor Zeelandse missionarissen en voor Piet van den Brand uit Zeeland die in Nederlands Indië overleed. De wandschilderingen stellen het Heilig Lam voor en zijn geschilderd door priester en kunstschilder Egbert Dekkers, afkomstig uit Zeeland, overleden in 1983. Op deze plek trok vroeger de processie voorbij tijdens de zogenoemde Kruisdagen. De Kruisdagen zijn de drie dagen voorafgaand aan Hemelvaartsdag. Men trok in processie biddend en zingend door de velden om Gods zegen te vragen voor een goede oogst. Dit gebruik ontstond in de 5e eeuw in Gallië (Frankrijk). De eerste dag trok men naar de Roskam (einde Kerkstraat noord), de tweede dag naar deze kapel en de derde dag naar de zogenoemde Bèmd (Vensteeg).

2. U steekt de rondweg (Bergmaas) over. Let op gevaarlijke oversteek!

Op de Tweehekkenweg ziet u links de Schouwveldseberg liggen, een oude eikenwal die ooit is aangeplant om het oprukkende stuifzand tegen te houden. Stuifzand ontstond door overbeplaggen en te intensieve begrazing van de heidevelden. Hierdoor kon het vrijgekomen zand gaan stuiven. De boeren plantten bomen en struiken om het stuifzand te vangen. Het stuivende zand kwam tot stilstand in de beplanting waardoor zandwallen ontstonden.

3. U loopt via **K.P.N. 85** richting **K.P.N. 56, 55 en 54**.

U passeert camping de Heische Tip. De zwembijver bij de camping is ontstaan door zandwinning in het begin van de jaren '60 ten behoeve van de aanleg van de provinciale weg van Ravenstein naar Uden. De plas werd door de Zeelandse bevolking ook wel aangeduid als lesche gat, naar de vroegere eigenaar les van Dongen. In de waterpartij zwommen Wilde eenden, Waterhoentjes en soms ook Canadese, Nijl- of Grauwe ganzen. Via één van de oude verbindingswegen van de heidevelden naar het dorp (de Zevenhuizerweg) wandelt u het natuurgebied de Maashorst in.

4. U loopt richting **K.P.N. 59 en 60**.

Dit landbouwgebied wordt Straatsven genoemd. Het laag gelegen en oorspronkelijk zéér natte gebied wordt omringd door een stuifzandwal, die net als de eerdere wal ontstaan is door bomen te planten waarin het stuifzand werd vastgelegd. In de weilanden groeien in het voorjaar nog Speenkruid en Pinksterbloem. In de resterende houtwallen komen struweelvogels als de Geelgors en Grasmus voor. De zandweg loopt omhoog de stuifzandrug op. Ook zoogdieren hebben hier hun biotoop zoals de mollen in het grasland. Muizen, Konijnen, Hazen en ook de Bunzing, de Das en de Vos komen hier voor. In de vroege ochtend zijn hier vaak reeën te zien.

De gemengde bossen zijn rijk aan roofvogels zoals de Havik, Buizerd, Sperwer, Ransuil en Bosuil. Ook de Grote bonte specht, de Kleine bonte specht, de Groene - en de Zwarte specht evenals de Boomklever en de Boomkruiper, komen in de bossen voor.

*U loopt via het bospad over de stuifzandrug richting **K.P.N. 61**. De stuifzandrug heeft hier de vorm van een parabool. De voormalige productiebossen, aangeplant in de parabool worden hier geleidelijk omgevormd naar natuurlijke bossen. Delen van het bos worden gekapt om variatie te krijgen in leeftijdsopbouw en biotoopovergangen. Ook worden er nieuwe soorten bijgeplant.*

Op een gegeven moment daalt u de stuifzandrug af en komt terecht op een pad dat ook wel "de weg bij Coenens Bosch" genoemd. O steekt de zandweg met fietspad over. In de gebouwen links (een voormalige gemeenteloods) heeft de Zeelandse Stichting Jeugdbelangen haar materiaal opgeslagen. Tevens bevindt zich hier een brandweermuseum van de Stichting Sirene met o.a. een oude brandweerauto, blusmateriaal en gebruiksvoorwerpen.

U komt terecht op een stuk stuifzand. Links liggen een oude drinkput/blusvijver aangelegd in de ontstane laagte naast de stuifwal. Ook zijn de oude fundamenteën te zien van een voormalige kiosk. U gaat over het stuifzand links de stuifzandwal op. Kenmerk is de begroeiing met oude eiken en dennen. Deze bomen zijn aangeplant om het stuifzand vast te houden. Ze zijn te herkennen aan de dikke met mos begroeide knoesten en de soms vrij gekomen wortels. Aan het einde van de stuifzandwal gaat u rechtsaf en loopt een klein stukje van de Bosweg. U steekt vervolgens de rotonde "Bergmaas" over.

5. U loopt naar **K.P.N. 3** en vervolgens **K.P.N. 72**.

Indien u de route wilt verkorten, vervolgt u bij de Pannekoekenbakker de Udenseweg richting centrum van Zeeland. Na ongeveer één kilometer bent u bij het Raadhuisplein.

Op enige afstand ziet u de TBS-kliniek van de Pompestichting voor Forensische psychiatrie. U loopt over een zandpad dat Nieuwe Bunderschestraat is geheten. Een bunder is een oude oppervlaktemaat en is honderd are ofwel een hectare. De wandeling voert door akkers en vervolgens door enkele bospercelen. Dit gebied wordt ook wel aangeduid als Udenoord. In dit gebied woont de Das. Langs de Bergmaas (de weg van Zeeland naar Uden) zijn dassenrasters geplaatst en onder de weg door zijn twee dassentunnels aangelegd, waardoor het gevaarlijk oversteken voor de dassen verminderd is. Op een bepaald moment komt u via het bosgebied terecht op de Boekelsedijk.

Indien u de route wilt verkorten, loopt u op de Boekelsedijk linksaf richting het centrum van Zeeland. U passeert het gehucht Het Oventje en na ongeveer twee en een halve kilometer bent u weer in het centrum van Zeeland. U gaat rechts. Ook onder de Boekelsedijk loopt een Dassentunnel die is aangelegd in één van de natuurverbindingsstroken aangelegd door de ruilverkavelingscommissie Graspeel. Deze strook verbindt de natuur van Udenoord (Maashorst) met de Trentse bossen.

*Bij **K.P.N. 72** ziet u op enige afstand het voormalige Duits lijntje liggen. Achter de spoorlijn ligt het militair terrein van Vliegbasis Volkel. U loopt richting **K.P.N. 73**.*

U bent aangekomen op het Achtereventje. In 2004 is hier een nieuw bakstenen Mariakapelletje gebouwd en ingezegend door de pastoor uit Zeeland. Bijzonder feit is de herkomst van het Mariabeeld. Het is ooit gevonden in een sloot van het Nonnenveld in Uden. Het beeld belandde via de afdeling gevonden voorwerpen van de politie bij een familie in Uden, die schonk het beeld uiteindelijk aan de kapel.

U loopt richting **K.P.N. 74**. Rechts liggen de Trentse bossen. Dit is een langgerekt bosgebied van ongeveer 150 ha groot en grotendeels in eigendom van de gemeente. Het is een droog zandgebied (voormalige heide) met voornamelijk aangeplante Grove den en Amerikaanse eik. Het wordt doorsneden door kaarsrechte paden die op enkele plekken stervormig bij elkaar komen. Ook in dit bosgebied wordt inmiddels een geleidelijke omvorming naar natuurlijk bos gerealiseerd.

U loopt richting **K.P.N. 71 en 70**. De landbouwweggetjes zijn omzoomd met veel struiken en oude bomen. Struweelvogels vinden hier een veilige broedplaats, ook komt hier de buizerd voor. In het voorjaar kan men genieten van de vogelgeluiden. Links vóór de kruising ligt een hoge akker. U blijft de weg volgen. Links voorbij de bocht ziet u een oud bosje met hoofdzakelijk inlandse eiken en berken. In dit gebied is de zeldzame Patrijs een regelmatig voorkomende gast. U passeert minicamping het Oventje.

U loopt richting **K.P.N. 70 en 78**. U wandelt nu op 't Voor Oventje. Vroeger kenden men Groot- en Klein-Oventje. Later werd dit Voor- en Achter-Oventje. Men ging toen ter kerke naar de Oude kerk, gelegen op de plaats van de voormalige Pius X-kerk in Uden. In de 16de eeuw werd er in Zeeland een kerk gebouwd, halverwege tussen Zeeland (De Roskam) en 't Oventje. De oude funderingen van deze oude kerk zijn zichtbaar gemaakt in het kerkplein vóór de kerk in de Kerkstraat in Zeeland. Hebt u zin in een kopje koffie of een drankje loop dan vanaf **K.P.N. 78** richting **K.P.N. 62**; daar vindt u café 't Oventje.

6. U Loopt naar **K.P.N. 69 en 62**.

Rechts in het veld staat de molen St. Victor, een achtkanten met rood dakleer beklede molen uit de 19de eeuw. In 1938 overgebracht uit Mariaheide, maar oorspronkelijk is dit een stellingmolen afkomstig uit de Zaanstreek. Ook deze molen is eigendom van de gemeente, op zaterdagmorgen is de molen geopend voor bezoekers. U loopt richting sportpark "De Bundel".

Indien u de route wilt verkorten loopt u vanaf **K.P.N. 62** rechtsdoor naar de Boekelsedijk en gaat daar rechtsaf. Na 1,5 kilometer bent u weer in het centrum van Zeeland.

U loopt via het sportpark naar **K.P.N. 68**. De route loopt via de Nieuwveldsestraat en de Nieuwe Beemdsteeg. U blijft de weg volgen, deze gaat over in een verharde weg (Groesplak). In dit gebied zijn in de jaren rond 1990 verschillende houtwallen opnieuw aangelegd. Er komen sinds dien weer veel struweelvogels voor waaronder de Geelgors, de Grasmus en de Roodborsttapuit. In de winter, herfst en vroege voorjaar zijn soms Sijzen, Barmsijzen of Puttertjes te zien in de Elzenstruwelen.

U passeert de **K.P.N. 67 en 57** en loopt richting **K.P.N. 65**. Links staan bijenkasten in een veldje dat in de zomer rijk is aan bloemen, gezaaid door de imker. Hierachter ligt een populierenberkenbosje en een Ezelweijde.

Links ziet u de wijk Steenakker. De wegbermen zijn rijk begroeid met vochtminnende plantensoorten als Adderwortel en Dotterbloem. Op de vochtige bodem groeien waterminnende bomen waaronder de Wilg, Es en Els. U bevindt zich nu vlakbij een breukrand. Kenmerkend hierbij is dat door een

verstoring in de aardlagen schoon en mineraalrijk kwelwater naar de oppervlakte wordt gestuwd. Hierdoor komen hier bijzondere plantensoorten voor.

7. U loopt richting **K.P.N. 77**.

Hier staat u vlak bij een breuklijn in de aardkorst. Als u even een klein stukje doorloopt vindt u rechts net voor het gebouw van de Gasunie een informatiebord over het Wijstverschijnsel. Wijstgronden zijn hooggelegen natte gronden boven een breuklijn. Op de breuklijn zijn ijzeroerbanken ontstaan. Omdat de gronden nauwelijks te bewerken waren zijn populieren aangeplant.

8. U loopt richting **K.P.N. 64 en 13**.

De vijvers in en rond de woonwijk (Melkpad) zijn aangelegd om het hier opkomende kwelwater op te vangen. Het kwelwater is mineraalrijk. Door het oxideren van kleine ijzerdeeltjes in het water kleurt het water boven de breuk bruin. Waterhoentjes, Meerkoeten en Wilde eenden komen hier veelvuldig voor. Soms vliegt er een IJsvogel en in de zomer broedt de Bosrietzanger in de rietkragen rond de vijvers.

9. U loopt verder via de rand van de wijk het Melkpad en loopt richting **K.P.N. 14** naar **K.P.N. 58**.

17

Trentsche Bosschenpad 11 km

K.P.N. 71 - 74 - 81 - 82 - 15 - 29 - 83 - 84 - 4 - 72 - 73 - 71

Kenmerk:

Trentse bossen, landbouwgebied, oude militaire schietbaan, voormalige spoorlijn, vlieg-basis Volkel.

U begint de wandeling op het parkeerterrein bij minicamping 't Oventje, Achter-Oventje 13 in Zeeland (**K.P.N. 71**).

1. Vanaf de parkeerplaats gaat u linksaf richting **K.P.N. 74**.

U loopt langs de minicamping. De landbouwweggetjes zijn omzoomd met veel struiken en oude bomen. Struweelvogels vinden hier een veilige broedplaats, ook komt hier de buizerd voor. In het voorjaar kan men genieten van de vogelgeluiden van zingende struweelvogels als de Geelgors en de Roodborsttapuit. Links en rechts liggen akkers, waar hazen en konijnen voorkomen. In dit gebied is ook de zeldzame Patrijs een regelmatig voorkomende gast. Links op de hoek zijn poelen aangelegd

omringd met Elzenstruweel en bessendragende struiken, in een door de landinrichtingscommissie Graspeel aangelegde ecologische verbinding tussen de natuurgebieden Nieuwveld en de Trentse bossen. In de poelen komen salamanders en kikkers voor.

2. U loopt nu over de zogenoemde "Bovenste Trent" richting **K.P.N. 81**.

De verharde weg gaat na 900m over in een zandweg. U komt nu in de Trentse bossen. Dit is een langgerekt bosgebied van ongeveer 150 ha groot en grotendeels in eigendom van de gemeente. Het is een droog zandgebied (voormalige heide) met voornamelijk aangeplante Grove den en Amerikaanse eik. Het wordt doorsneden door kaarsrechte paden die op enkele plekken stervormig bij elkaar komen. In dit bosgebied wordt inmiddels een geleidelijke omvorming naar natuurlijk bos gerealiseerd. In de jaren '90 richtte de Vredesbeweging in dit gebied een zogenaamde Vrijstaat in. Vanuit dit perceel (ingeplant met dennenbomen in de vorm van het vredesteken) werden onder meer vredesdemonstraties tegen de kernwapens op de luchtmachtbasis gehouden.

U ziet op een bepaald moment (300m voor **K.P.N. 81**) in het bos een bunker, gebouwd in 1951. Hier was communicatieapparatuur voor de vliegbasis Volkel ondergebracht. De radiozenders en -ontvangers waren erg kwetsbaar en groot van omvang. Voor een goede ontvangst stond naast de bunker een 30 meter hoge zendmast. Tot 1965 is de bunker in gebruik gebleven. Daarna werd hij tot 1997 gebruikt door de Scoutinggroep Luchtverkenners (zie ook het informatiepaneel). In de bunker wonen nu vleermuizen.

De vijver rechts in de bossen is ontstaan door het tot ontploffing brengen van explosieve stoffen in de Tweede Wereldoorlog.

Indien u de route wilt verkorten gaat u rechtsaf over de verharde weg (Trentse Dijk bij **K.P.N. 82**) en vervolgt deze. Daar waar de weg omhoog en meteen weer omlaag loopt, passeert u de oude spoorlijn, met een woonhuis rechts; dit is het vroegere stationsgebouw. U gaat rechts de oude spoorlijn op en vervolgt de wandeling vanaf **K.P.N. 83** uit de beschrijving.

3. U loopt richting **K.P.N. 82** en vervolgens naar **K.P.N. 15**.

Na ongeveer 150 meter bent u bij de voormalige schietbaan. De schietbaan is aangelegd in 1947 als schermenschietsbaan voor de mariniers van vliegveld Volkel. In 1953 werd de schietbaan eigendom van de luchtmacht. In 1991 is het gebruik van de schietbaan gestopt. Waar nu wat boompjes en struiken groeien was vroeger de schietbaan, een vlakte met aan het einde een zandheuvel om de munitie te vang. Ook hebben er enkele instructiegebouwen gestaan. Vóór overdracht aan de gemeente Landerd werd het terrein vrij van lood gemaakt. Zie ook het informatiepaneel. In de zandheuvel komen nu verschillende soorten loopkevers en sluipwespen voor.

U loopt richting **K.P.N. 15 en 29** en komt terecht op de parallelweg van de Peelweg (N277). Deze provinciale weg loopt vanaf Zeeland naar Kessel in Limburg. De weg is als zandweg in fasen aangelegd tussen 1924 en 1940 als onderdeel van de grootscheepse ontginning van de Peel. De Peel

was vroeger nat en nauwelijks toegankelijk. De weg is dwars door het Peelgebied heen gelegd en dient als belangrijke ontsluitingsweg van de in het peelgebied massaal ontstane intensieve veehouderij. U passeert bij **K.P.N. 29** rechts een poel omringd door bomen. In de poel leven kikkers en salamanders.

U gaat rechts door de houten poort het smalle pad op richting **K.P.N. 83**. Dit is een voormalige spoordijk. Hier lag voorheen een spoorlijn die liep van Bostel naar Wesel en werd het Duits lijntje genoemd. Tussen 1873 en 1972 werd de spoorlijn geëxploiteerd door de Noord-Brabantse-Duitse-Spoorwegmaatschappij [NBDS]. Tot 1914 was de spoorlijn onderdeel van de snelste verbinding tussen Berlijn en Londen. In 1973 zijn de rails verwijderd.

Ter hoogte van de boerderijen zijn tegen de spoordijk de resten nog te zien van de fundering van het Duits afweerschut. Dit geschut was in de Tweede Wereldoorlog hier opgesteld om o.a. de brandstoftransporten via het spoor naar het vliegveld te beschermen.

Let eens op de flora als u over deze oude spoordijk loopt. Door de droge structuur van de grond komen er tientallen soorten bloemen en planten voor, o.a. Dovenetel, Hondsdraf, Boerenwormkruid, Sint Janskruid, Brem, Duizendblad, Havikskruid, Zandblauwtje en Muizeoor. In de afgelopen jaren heeft de in de loop der tijd dichtgegroeide structuur van de spoorlijn weer een meer halfopen karakter gekregen. De betekenis van de spoorlijn als natuurverbinding is versterkt door de aanleg van diverse poelen en onringende beplanting met doornige en besenrijke struiken. De natuurwaarde van het gebied is sterk toegenomen. De warme zuidhelling is een opwarmplek voor Hagedissen, Loopkevers, Sluipwespen en andere insektensoorten. Op de hellingen en in en rondom de poelen hebben zich verschillende bijzondere en zeldzame plantensoorten gevestigd.

De verkorte route sluit hier weer aan (**K.P.N. 83**). U loopt richting **K.P.N. 84**.

U loopt vanaf **K.P.N. 82** langs een woonhuis, het vroegere stationsgebouw. Het betrof wachtpost 30, halte Zeeland van de Noord-Brabantse-Duitse Spoorwegmaatschappij (N.B.D.S.). Hier stopten alleen stoptreinen. In het nog bestaande haltegebouw was een café-restaurant gevestigd. (Zie informatiebord)

U vervolgt de weg. Links passeert u het militaire terrein van vliegbasis Volkel. Het militaire vliegveld is ruim 550 hectare groot en wordt dag en nacht bewaakt. De Duitse bezetters startten hier in het begin van de Tweede Wereldoorlog met de aanleg van Nachtländelplatz Volkel.

De Luftwaffe gebruikte het vliegveld als uitwijkhaven voor nachtelijke operaties. Vanaf 1943 werd het uitgebreid tot een Flietherhorst en werden hier jagers gestationeerd met als doel de geallieerde vliegtuigen aan te vallen en het Ruhrgebied te beschermen. De geallieerden hebben het vliegveld in 1944 zwaar gebombardeerd en namen het vervolgens tot 1945 in gebruik. Na hun vertrek werd het enkele jaren gebruikt om mariniers op te leiden. Vanaf 1951 heeft de Koninklijke Luchtmacht hier diverse squadrons gestationeerd, waaronder het Fotoverkenningssquadron. Vanaf medio 2000 bestaan de belangrijkste taken van deze basis uit het verdedigen van het Nederlandse luchtruim en het trainen van diverse missies ten behoeve van de veiligheid van Nederland en de inzet wereldwijd, zoals het aanvallen van (militair strategische) gronddoelen, uitvoeren van fotoverkenningssmissies en het ondersteunen van grondtroepen. Verdere informatie en een tentoonstellingsbezoek is op afspraak mogelijk in de traditiekamer van de vliegbasis op de eerste en derde vrijdag van de maand. U kunt hiervoor telefonisch een afspraak maken op tel. 0413 – 27 6135."

In het gebied is veel nieuwe natuur aangelegd in het kader van de laatste ruilverkaveling. Recent is nog een verbingszone aangelegd tussen het vliegveld en de Trentsche bossen. Deze is aangelegd als compensatie voor het natuurverlies op het vliegveld als gevolg van de uitbreiding van de gebouwen door de komst van extra Luchtmachttoestellen vanwege de sluiting van de vliegbasis Twente. Er zijn vooral eiken en beuken aangeplant en onder de Millsebaan is een Dassen-tunnel aangelegd. Iets verderop passeert u een informatiebord over het ecologisch herstel van de spoorlijn. Het witte huis links aan de oude spoorlijn was wachtpost 29 van de N.B.D.S. Ook naast de weg richting Trentse bossen is een verbingszone aangelegd (ruilverkaveling Graspeel). Hierin komen veel bessen- en vruchtendragende struiken voor. Ook ligt er iets verderop nog een grotere poel waarin Kikkers en Salamanders leven.

4. U loopt richting K.P.N. 4.

U verlaat op een gegeven moment de spoorlijn en loopt door het gebied Houtvennen, een van oudsher nat gebied. U passeert Bezoekerscentrum De Steltenberg op korte afstand. Enkele jaren geleden is hier een Hooiberg en Vlaamse schuur gerealiseerd. In de schuur is informatie te vinden over het Duits lijntje. Meer informatie zie www.steltenberg.com. Voor een bezoek moet u even van de route afwijken.

5. U loopt naar K.P.N. 72 en 73.

U bent aangekomen op het Achteroventje. In 2004 bij K.P.N. 73 een nieuw bakstenen Mariakapelletje gebouwd. Bijzonder feit is de herkomst van het Mariabeeld. Het is ooit gevonden in een sloot van het Nonnenveld in Uden. Het beeld belande via de afdeling gevonden voorwerpen van de politie bij een familie in Uden, die schonk het beeld uiteindelijk aan de kapel. Bij de kapel staat een jubileumboom geplant op 7 april 2004 bij gelegenheid van de geboorte van Prinses Amalia.

6. U loopt naar K.P.N. 71 (minicamping 't Oventje).

18

Veldpad 9,5 km

K.P.N. 58 - 13 - 64 - 63 - 10 - 77 - 65 - 57 - 67 - 16 - 70 - 78
- 62 - 69 - 68 - 67 - 14 - 58

Kenmerk: cultuur- en natuurgerichte Wandeling, door de bebouwde kom van Zeeland, tussen akkers en weilanden, langs boerderijen en door het gehucht 't Oventje.

U begint de wandeling vanaf het Raadhuisplein aan Kerkstraat 39 in Zeeland (K.P.N. 58). Dit is het plein naast het gemeentehuis.

Het gemeentehuis is gebouwd in 1980 in de Bossche School architectuur. In 1998, 4 jaar na het ontstaan van de gemeente Landerd, is het gemeentehuis aan de achterzijde uitgebreid.

1. U gaat LA de Kerkstraat in, richting de kerk en richting K.P.N. 13.

Het pand aan Kerkstraat 52 is een woonhuis uit circa 1905 waarin tegenwoordig een horecabedrijf is gevestigd. Het heeft een bakstenen gevel met gepleisterde banden en een balkon met een smeedijzeren balkonhek. Kerkstraat 51 is de voormalige pastorie, gebouwd in 1817. Daarnaast ziet u het rooms-katholieke kerkgebouw; de parochiekerk St. Jacobus de Meerdere uit 1871-1872. In 1914 is de kerk uitgebreid met een transept ofwel dwarsschip. Achter de kerk ligt een kerkhofkapel uit 1914. Op het kerkhof staan twee oude beuken. Langs het kerkplein staat het zogenoemde Heilig Hartbeeld (Jezus toont zijn heilig hart, dat bestaat uit een hart met een vlam). De pastorie, kerk, kapel en Heilighartbeeld zijn rijksmonumenten. Op het kerkplein is de fundering van de oude kerk uit ± 1550 – 1871 zichtbaar gemaakt.

In de kerk is een volledig origineel tweeklaviers orgel met vrij pedaal te vinden, in 1895 gebouwd door orgelbouwer F. Smits uit Reek. Naast de kerk staat het bondsgebouw uit 1843. Dit was voorheen een schoolgebouw en later in gebruik door de boerenbonden. Het gebouw is geïntegreerd in een nieuwe school. Voor de kerk siert een beeldengroep "Ontmoeting" uit 1993 het plein. Het beeld benadrukt de ontmoetingsfunctie van het plein. Rondom het plein lagen in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw verschillende discotheken met namen als Kobus, Bonte Os, Bachus, Gildehuys, en de Morgenzon. Jarenlang was Zeeland het uitgaanscentrum van de regio.

Er resteren in Zeeland nu nog twee horeca gelegenheden. In het pand Kerkstraat 62 (partycentrum Ambianz) was in 1823 café "De Zwarte Raaf" gevestigd. Links naast dit pand ziet u café "d'n Brouwer". In dit pand zit een woon- en horecageeelte. Hierin was vroeger bierbrouwerij "De Roode Leeuw" gevestigd. Het is het geboortehuis van actrice Monique van de Ven.

Het voorste gedeelte van het pand op nummer 72 is een woonhuis uit 1820, met leilinden. Op nummer 67 ziet u een hardstenen grenspaal uit de Ardennen. Twee grenspalen stonden voorheen bij het oude gemeentehuis 1857 – 1923. De andere grenspaal staat bij het heemhuis (zie verderop in de beschrijving).

2. Na Kerkstraat 82 gaat u RA de Langenboomseweg in. Bij de witte boerderij bij **K.P.N. 13**, gaat u LA het wandel/fietspad op.

3. U loopt richting **K.P.N. 64**.

U komt nu in de woonwijk Melkpad. Voorheen was dit een gebied met veel weilanden en koeien. De boeren kwamen meerdere keren per dag vanaf de boerderijen, over een pad om de koeien te melken die in de weilanden graasden. Ook was dit pad het kerkpad voor de mensen van de Kleine Graspeel.

4. U loopt richting **K.P.N. 63**.

Na het speelveld gaat u links, daarna vóór huisnummer 217 linksaf het wandelpad op. Het pad loopt langs het water. Op de oever groeien knotwilgen en in het voorjaar Pinksterbloemen, Speenkruid, Kruipende boterbloemen en in het water Riet en Lisdodde.

U bent hier in de gelegenheid om even de wandelroute te verlaten om de molen aan de Kerkstraat van dichtbij te bekijken, U vervolgt in dat geval de weg en gaat aan het einde van de straat rechtsaf de Kerstraat in. Na ongeveer vijftig meter aan de rechterzijde staat de bakstenen bergkoren-molen uit 1883. De bovenkruier heeft een houten kap met dakleer. Vanaf 1910 werd er gemalen met een stoommolen. Deze stond in het gebouwtje links van de molen, maar ontbreekt nu. U gaat terug naar de route en vervolgt deze.

5. U loopt richting **K.P.N. 10**.

De waterpartijen die u hier aantreft zijn aangelegd om het overtollige (kwel)water in de wijk op te vangen en af te voeren. Dwars door de wijk loopt een breuk in de aardkorst. Dit is feitelijk een diepe scheur in de aardkorst. Nabij de breuk stagneerde vroeger de grondwaterstroming waardoor zich een moerassig gebied ontwikkelde, de zogenaamde wijstgronden. Bij de breuk komt in het opgestuwde water veel ijzer voor. Door roestvorming kleurt het water hierdoor bruin. Dit is vooral het geval bij de vijvers die boven de breuk liggen. Doordat voortdurend relatief warm kwelwater vanuit de omgeving wordt aangevoerd en naar de oppervlakte

wordt gestuwd kan zich in de winter moeilijk ijs vormen. Dit is vooral het geval in de vijvers die boven de breuk liggen.

U komt op de "Kleine Graspeel". Een van oorsprong nat gebied. U komt bij het Heemhuis "de Hooge Raam". Het Heemhuis is zo genoemd omdat hier vroeger de bovenloop van de beek de Hooge Raam liep. De Raam is nu verder naar het oosten gelegen en voert het water van deze omgeving af richting de Maas. In het Heemhuis is sinds 1999 de Heemkundekring Zeeland gevestigd. Hier staat de tweede grenspaal (zie ook bij tekst Kerkstraat 67). U loopt langs het heemhuis naar achteren en komt bij de Heemtuin. Het is toegestaan om door de tuin te wandelen. De tuin is verdeeld in vakken. U vindt hier oude fruitboomrassen, land- en tuinbouwgewassen, wilde bloemen en planten, huis-, tuin- en keukenkruiden en huis- en tuinbloemen. In het middendeel zijn jeu de boules banen aangelegd.

Iets verderop komt u bij een grotere natuurvijver. Via een knuppelbrug kunt u de natuur nog meer ervaren. De vijver is gelegen ten noorden van de breuklijn En vriest dus in de winter wat makkelijker dicht. De vijvers zijn bijzonder rijk aan fauna. Er leven verschillende soorten vissen in de vijvers waaronder Voorn, Baars en Snoek. In de zomer komen hier veel libellen en waterjuffers voor.

6. U loopt richting **K.P.N. 77** en komt terecht op de Langenboomseweg.

Links achter het gasverdeelstation bevinden zich wijstgronden. Op het informatiebord kunt u meer informatie vinden over het wijstverschijnsel en dit gebied inlopen. Deze natte gronden, waar grondwater uit de ondergrond naar de oppervlakte komt, zijn hier ondermeer begroeid met populieren. Door bosomvorming ontstaat een broekbos. In dit bos broeden Groene en Grote bonte specht en de Boomklever. In de ruigte onder de bomen leven Houtsnippen. Aan het einde van het wandelpad treft u een poel aan. Achter de populierenbossen liggen de Beemden. Vroeger waren dit kleine natte weilandpercelen met daartussen houtwallen met Elzen, Essen, Knotwilgen en Gelderse roos. In de Elzen zijn vaak Putters en Sijzen te vinden. In het voorjaar zingen hier de Zwartkop en de Spotvogel. De kruidlaag bestaat uit waterminnende planten waaronder de Adderwortel, Echte koekoeksbloemen, Smeewortel, Koninginnekruid en Kale Jonker en in het voorjaar Speenkruid en Pinksterbloem. In de sloten vindt u de Dotterbloem, Riet, Waterviolier, diverse Rus- en Zeggesoorten.

7. U loopt richting **K.P.N. 65**.

Op huisnummer 49 ziet u een gevelsteen uit 1940. De oorspronkelijke woning is op 10 mei 1940 afgebrand en herbouwd. U gaat op de rotonde linksaf (Vensteeg). Het huis op nummer 1 is ook op 10 mei 1940 afgebrand. Voorbij de champignonkwekerij, net vóór boerderij "Het Guitje" (voormalige boerderij uit 1932) kunt u desgewenst links weer een stuk het wijstgebied inlopen. Dit pad heet het Kladderpad.

8. U passeert **K.P.N. 65** en loopt rechtdoor richting **K.P.N. 57** (zandweg).

De Vensteeg gaat over in een zandweg. U bent nu in het gebied de Beemden. De bermen zijn rijk begroeid met waterminnende planten en omzoomd

door diverse boomsoorten; rechts ziet u een groepje Eiken en Elzen en links Essen en Knotwilgen. In en langs de sloten groeien vochtminnende planten. Verderop aan het einde van de weg liggen enkele hoger gelegen akkers. In de houtwallen komen vogels als de Fitis, Tijftjaf, Geelgors, Grasmus en de Roodborsttapuit voor. De paden voeren tussen houtsingels door. Het watermolentje pompt water op voor het handhaven van het waterpeil. U komt terecht in het gebied dat is aangeduid met de naam Groesplak. De naam is dialect voor begrazingsgebied.

9. U loopt richting de **K.P.N. 67 en 16**. Rechts liggen onder andere twee langgevelboerderijen, kenmerkend voor dit deel van Brabant.

Rechts op de akker ziet u een informatiebord met een afbeelding van een doorsnede van de teeltlaag van deze akker. Hier ter plaatse bevinden zich *nét* onder de grond de resten van een "veldoven" (baksteenoven). Deze resten werden in 1992 opgegraven door de Heemkundekring Zeeland en vervolgens weer afgedekt (zie het informatiebord). U komt terecht op de Verbindingsgebied. In dit gebied komt de Das voor. Rechts ziet u de molen St. Victor. Dit is een achtkanten, met dakleer bekleedde molen uit de 19de eeuw. In 1938 is de molen overgebracht uit Mariaheide, maar is oorspronkelijk een stellingmolen afkomstig uit de Zaanstreek.

U loopt richting de **K.P.N. 70 en 78** en komt terecht op het Oventje. Vroeger kende men Groot- en Klein Oventje. Later werd dit Voor- en Achter-Oventje. Men ging vanuit het Oventje oorspronkelijk ter kerke in Uden, naar de Oude kerk, gelegen op de plaats van de latere Pius X-kerk. In de 16de eeuw werd er in Zeeland een kerk gebouwd. De funderingen hiervan zijn aangegeven in de bestrating van het kerkplein aan de Kerkstraat.

10. U loopt richting **K.P.N. 62**.

Aan de linkerkant van de weg, op de T-splitsing, ziet u een verdraaide en verwrongen lichtmast. Dit is een herinnering aan de cycloon (een wervelstorm) die 't Oventje op 10 augustus 1925 trof. Op een warme dag ontstond een wervelstorm die rondom het Oventje ruim 30 gezinnen dakloos maakte en 2 kinderen het leven kosten. Op de hoek staat het schoolgebouw van Basisschool 't Oventje. Het oudste deel van het schoolgebouw dateert uit 1884, in 1927 en in ± 1976 werd de school verbouwd. Voor de school gaat u rechtsaf (Voor-Oventje). Rechts ziet u Café Zaal Eetcafé 't Oventje. Een Horecagelegenheid die al sinds 1924 bestaat. U loopt via het Voor-Oventje naar de Boekelsedijk. U loopt nu richting **K.P.N. 69**, passeert sportpark "De Bundel". De kortgevelboerderij op nummer 1 heeft een gevelsteen uit 1940. De oorspronkelijke boerderij is op 10 mei 1940 door de Duitse bezetters in brand gestoken en later herbouwd.

11. U vervolgt de route richting **K.P.N. 68, 67 en 14**.

Deze weg geeft een mooi uitzicht over akkers en weilanden en een zicht op de molen. De bermbegroeiing is ruig en vol variatie. We komen weer in het gebied Nieuwveld, Groesplak en de Beemden, gelegen ten oosten van de Brand. Deze akkers waren reeds in de Middeleeuwen tot ontginning gebracht. U gaat links de Hermensteeg in. De stegen werden vaak vernoemd naar de eigenaar van de akker. Dit is te vinden in de

wegenlegger van 1933. De begroeiing is gevarieerd, zowel wat betreft de bomen als struiken en is een mooi leefgebied voor struweelvogels. De houtwallen zijn in het begin van de jaren'90 van de vorige eeuw opnieuw aangelegd in het kader van het landschapsbeleidsplan van de voormalige gemeente Zeeland. Deze steeg vormde van oudsher de verbinding met de vele hoogstam kersenboomgaarden die hier aangeplant waren. Vanaf 1960 zijn de boomgaarden geleidelijk aan verdwenen. Halverwege ziet men links in het veld een stenen huisje. Dit is gebouwd in een voormalige kersenboomgaard in 1940 en werd gebruikt door kersenplukkers. Aan het einde van de zandweg gaat u rechtsaf (Brand). De weg gaat over in de Vlasroot. *Vóór* sporthal "De Hekel" gaat u linksaf (**K.P.N. 14**).

10. Via het pad naast de sporthal loopt u richting Kerkstraat (**K.P.N. 58**).

Colofon

18 themawandelroutes Landerd

Dit boekje is vervaardigd door:
Platform toerisme Landerd

Vormgeving:
VANGAAL design

Teksten:

dhr. P. Hermens
dhr. J. van de Wijst
dhr. H. van Grinsven
dhr. A. van der Rijt
dhr. C. de Bruin

mw. M. van Gerwen
mw. W. Dirks-Tonies
dhr. T. van Gaal
mw. M. van Diggelen

**Graag tot ziens
in Landerd!**

Wilt u nog meer wandelen in Landerd en omgeving?

Denkt u eens aan:

- ✓ **Het Duits Lijntje:** Een voormalige spoorlijn van de Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorweg-Maatschappij (NBDS). Het Lijntje loopt van Boxtel tot Wesel via tien Nederlandse en zeven Duitse haltes. Ontdek de rijke historie en prachtige natuur van en rondom het Duits Lijntje. *Er zijn acht nieuwe wandelingen via een app beschikbaar. Zie www.duitslijntje.eu*
- ✓ **Airbornepad:** Zoveel jaar na operatie Market Garden voert het Airbornepad de wandelaar langs talloze plekken die deze geallieerde opmars in herinnering brengen: kleine en grote monumenten; militaire begraafplaatsen; oorlogs- en bevrijdingsmusea en niet te vergeten al die bruggen waar zo zwaar om is gevochten. Maar het Airbornepad verschaft ook puur wandelplezier. Het doorkruist oude boerenlandschappen, prachtige beekdalen, heidevelden en stuifduinen, weidse uiterwaarden en beboste stuwwallen. Het komt langs historisch stedenschoon en industrieel erfgoed. En in de voetsporen van de bevrijders krijgt dit alles nog eens extra betekenis. *Voor meer informatie kijk op www.olat.nl/wandelpaden.*
- ✓ **Wandelen over boerenland:** In zes buurtschappen in Uden, Schaijk, Zeeland en Nistelrode zijn zogenaamde ommetjes aangelegd; rondwandelingen van vier tot zeven kilometer, die u door weilanden en akkers leiden. *Voor meer informatie kijk op www.maashorstboeren.nl.*
- ✓ **Groene halte route Hog en leghei**
- ✓ **LAW route Maaspad**
- ✓ **Het Docus Avonturenpad:** Het speelbos in Schaijk met een spannend verhaal, 1,5 km lang. Geschikt voor jong en oud. Het halfverharde pad zorgt dat het bos goed begaanbaar is voor mindervaliden. En je leert er ook nog wat over de natuur!

Kijk voor het totale aanbod op
www.vvvlanderd.nl

